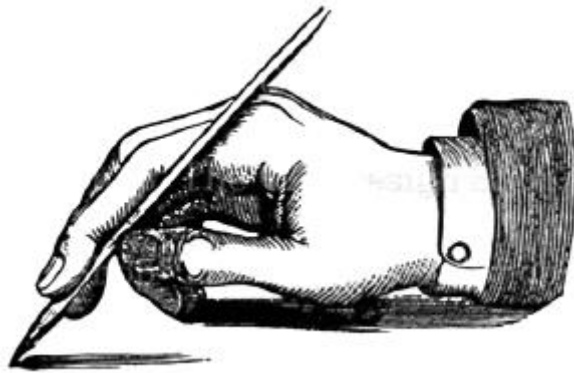

זיכרונות

אמנון מיכאל

דצמבר, 2021

לרותי (נץ), אשתי – זוגתי אשר אתי,

לילדי ולנכדי האהובים

ילדות נשכחת

אמא הגיעה לארץ מהונגריה בשנת 1933. כיוון שהייתה בשלנית טובה מאד, זכתה לעבוד כעוזרת בית ומבשלת בבתיהם של – האדריכל רוזוב וד"ר פייזר בחיפה ואף בבית אוסישקין בירושלים. לאחר נישואיה לאבא והולדתי ואחר כך הולדת אורי, השתכרה מעט בכביסה וגיהוץ של בגדי רווקים, ייקים ואחרים שמאד נהנו מעבודתה. אני זוכר אותה מזיעה בחום הקיץ מעל מכונת הכביסה הפרימיטיבית וליד המגהץ הלוהט.

אבא הגיע לארץ מטרנסילבניה, רומניה-הונגריה לסירוגין, בשנת 1934 כעולה "בלתי לגאלי". הוא עלה על אוניה בים השחור והתגנב החוצה מנמל חיפה כשעקף את שלטונות המשטר הבריטי. המפגש של עולים מהונגריה היה בבית קפה ברחוב נורדאו בהדר הכרמל בחיפה. אני מניח כי שם גם נפגש אבא – נחום-לסלו (לאצי) עם רבקה-רניי פישר והם נישאו.

נולדתי בחיפה בתאריך 11.11.1937. גרנו אז ברחוב השילוח, בראש גבעה תלולה. למיטב ידיעתי, אבא לא עבד אז והמצב הכלכלי היה קשה. איני יודע אם לפני שנולדתי או אחרי כן, אבא רכש חמור ואתו הוביל לחם לבתים ולמסעדות. אחר כך מצא עבודה במפעל המלח בעתלית, עבודה מהקשות בעולם. מאוחר יותר עבד אצל הקבלנים "פנטה וגולדשמידט" שסללו כבישים, בין השאר ליד קיבוץ מעברות, ובנו בניינים ועבודות ציבוריות ברחבי הארץ. רק אחרי שנים של עבודה קשה וללא זכויות סוציאליות, התקבל אבא כעובד קבוע בבית החרושת לייצור זכוכית – "פניציה". זו הייתה פריצת דרך והביאה ליציבות ובטחון סוציאלי. אמנם הוא עבד במשמרות של בוקר ולילה לחילופין והעבודה ליד כבשן הזכוכית הייתה קשה ומתישה, אבל המשכורת נכנסה קבוע. אבא עבד בפניציה עד צאתו לגמלאות בגיל 65. בינתיים למד קצת לעבוד עם זכוכית וגם אחיו, פרי (אפרים) שהיה זגג מומחה לימד קצת. אבא עסק בעבודות זגגות באופן פרטי וזה הוסיף עוד קצת כסף למשפחה. אמנם הוא נאלץ לטלטל את השמשות לבדו או במוניות, אבל זה עזר ליציבות הכלכלית.

אמא בצעירותה

אמא והחמור 1939

המשפחה עברה מרחוב השילוח אל רחוב ברזילי לדירה קטנה ומשותפת עם משפחת שיינפלד. האב היה חייט ולו ולאשתו שתי בנות- ציפורה ושרה. ציפורה הייתה יפה, בעלת רעמת שיער מקורזלת ופעילה מאד חברתית. שרה הייתה הרצינית והשקדנית, לימים מורה. בדירה הייתה מרפסת שפנתה אל מפרץ חיפה. אני זוכר במפורט לילה אחד בעת מלחמת העולם השנייה, בו מטוסים איטלקיים הפציצו את אזור חוף "שמן". אחת הפצצות פגעה במיכל דלק. הלהבה הגיעה לגובה עצום ואנו עמדנו על המרפסת וציפנו במראה הבלתי נשכח הזה. הדירה המשותפת הייתה קטנה וצפופה אך היחסים עם משפחת שיינפלד נמשכו בידידות עוד שנים אחרי שנפרדנו. אמא הקפידה לקחת אותי לגן בנימין כל יום, כדי שאשאף אוויר צח ואראה אור שמש.

ואז נולד אורי. מהרגע הראשון חשתי אוטומטית אחריות על אחי הקטן. ואמנם, כאשר אורי התחיל את כיתה א' בבית הספר עממי א' ברחוב שפירא, הסברתי לו שהוא יחכה לי ליד הברז בסוף יום הלימודים ולא יזוז משם. אלא, שאני הייתי רגיל לחזור הביתה (ברגל) מהדר הכרמל לעיר התחתית לאחר הלימודים ושכחתי מאורי לגמרי. רק כשהגעתי הביתה ואמא שאלה איפה אורי נזכרתי...

1941

אני אחליק את אורי

עברנו לגור ברחוב המלך ג'ורג' מספר 50, קומה אחת מעל הרחוב. הרחוב נקרא על שם מלך אנגליה, אך לא היה מפואר כלל. הוא התחיל בצפון לא רחוק מהרובע הערבי והסתיים בדרומו ליד בית החולים האיטלקי. מול ביתנו הייתה מובלעת עם קיר אבנים ובה בתי מלאכה שונים, כולל מוסך לתיקון מדחסים (קומפרסורים). המובלעת הצרה את הרחוב, אבל גרוע מכך היה הרעש הנורא שנוצר שם כאשר הפעילו את הקומפרסורים הגדולים למשך שעות. בקומת הרחוב היו חנויות וגם בית הקפה "בלו-בר", שהיה מקום מפגש לחיילים האנגלים, ההודים והאוסטרלים שהיו מוצבים באזור חיפה. החיילים היו משתכרים ומתקוטטים בקולי קולות, עד שהגיעו ג'יפים של MP (המשטרה הצבאית), זרקו את השיכורים ונסעו לדרכם. אבל בשעות מוקדמות, לפני שהשתכרו, היו מפנקים אותנו הילדים, כיוון שהזכרנו להם את הבית והמשפחות הרחוקות שלהם. הם היו מרימים לחיקם את אורי, שהיה בלונדיני כמו אנגלי קטן ודחפו לידי ולשאר הילדים ממתקים וסיגריות (עבור ההורים).

קניות גדולות של ירקות, פירות ושאר מזונות עשינו מדי פעם בשוק הערבי הגדול ליד כיכר חמרה (היום כיכר פריז). בכיכר עמדו מוכנות לנסיעה עגלות מקושטות (דיליז'אנסים) רתומות לסוס אחד או שניים. אלו הסיעו כל מי שרצה לכל חלקי העיר. בשוק הגדול היה מכל טוב – ערמות ענקיות של ירקות, תפוזים ופירות אחרים, מסודרות לתפארת. הריחות והרעש של קריאות בעלי הדוכנים היו כמו שראיתי שנים אחר כך בבזארים בקהיר, בטהראן ובמזרח הרחוק. אבל השיא עבור הילדים היה בחנות הענקית של סואידאן, ברחוב המלכים ("קינגס וויי"), מול הכניסה לנמל. שם היו מוצגים כל סוגי הממתקים והתופינים שבעולם, בכמויות ענקיות, בשלל צבעים משגע.

והיו גם "מלחמות" עם הערבים. הרחוב המזרחי לרחוב המלך ג'ורג' היה רחוב אלנבי ומאחוריו, כנסיות של הערבים הנוצרים. מדי פעם היו מתלקחות תגרות מרחוק עם הערבים השכנים.

הילדים והנוער מהשכונה שלנו היו ממלאים גרביים ישנות בחול, מסובבים וזורקים לעבר הערבים ולהיפך. זה לא הגיע לקרב פנים אל פנים... אבל צלצול פעמוני הכנסיות והמצעדים הצבעוניים של הערבים – מתנועת הצופים שלהם ומבתי הספר עם חצוצרות ותופים הוסיפו צבע ועניין לשכונה.

אבא נרשם להגנה. בזמן התנכלות האנגלים לספינות המעפילים, היה לילה אחד שבו גייסו את כל חברי ההגנה ואת פועלי המפעלים במפרץ והסיעו אותם לקיבוץ בית אורן, לשם הובילו את הפליטים שירדו בחושך קרוב לחוף עתלית. כשהגיעו הפליטים הם התערבבו בין המקומיים ולא אפשרו לבריטים להעביר אותם למחנה בעתלית או בקפריסין.

ואז התחילה הידרדרות במצב הבטחוני. אחרי החלטת האו"ם על תכנית החלוקה ב-29 לנובמבר 1947, לפיה הארץ תחולק למדינה יהודית ולמדינה ערבית, החלו פעולות איבה. אוטובוסים הותקפו ברחבי הארץ, היה מקרה שבו נהרגו עשרות פועלים יהודיים בבתי הזיקוק (דצמבר 1947) והתחיל צלף ערבי לירות לעבר השכונה שלנו. נאלצנו להימנע מלצאת לרחוב ואפילו לעמוד מול החלון הפונה לרחוב. יום אחד הגיעה מכונית אדומה של הדואר לרחוב שלנו, הנהג ברח והמכונית התפוצצה ברעש נורא. זכוכיות החלונות התנפצו. יעקב מזרחי, הילד השכן מקומה מעלינו נפצע מזכוכיות אלה כי שיחק בחוץ. אבא נסע כל יום למפרץ חיפה לעבודה, והדרך עברה בשכונת חליסה ועל גשר רושמייה, בשליטה ערבית. אבא שכר חצי בית בקריית חיים, ברחוב א' מס' 20 או 22. המשפחה עברה לבית החדש באוטובוס משוריין ואז נתגלה לי גן עדן מופלא.

קריית חיים

קריית חיים הייתה מקום כפרי, בתים צמודי קרקע, עם חצרות גדולות וצמחייה רבה שתולה בכל מקום. בבוקר הראשון התעוררתי לקולות של בולבולים, שהפתיעו אותי לגמרי. אפשר היה לטייל בחוץ ללא פחד והדרך לבית הספר הייתה נעימה גם כן. גם אוכלוסיית הילדים הייתה שונה ממה שהכרתי בעיר התחתית של חיפה. מהר מאד גייסו אותי לתנועת הנוער העובד והלומד. הפעולות התקיימו בצריף בקצה רחוב א'. בינתיים אבא ואני יישרנו את החול מאחורי הבית, השגנו זבל עופות מהשכן ממול, אבא התקין ממטרה ושתלנו שתילי כל הירקות הידועים. תוך זמן לא רב צמחו אצלנו עגבניות, פלפלים, מלפפונים, חצילים ואפילו תירס. טעמם היה טוב כפליים מכל ירק שאכלתי קודם לכן. בתנועת הנוער התעריתי מהר וכבר הצגתי "סקצ'ים" כדי להצחיק את החברה.

רחוב א' היה סמוך למסילת הברזל שחיברה את מצרים ללבנון. רכבות שיצאו מחיפה אל עכו הערבית, נשאו נשק וחברי קבוצות חמושות של הערבים. מחשש לתקיפת קריית חיים מהרכבת הקימו אבא ושכנים נוספים עמדה מוקפת שקי חול שחלשה על המסילה. אני זוכר שהגיעה הידיעה הנוראית כי כל אנשי השיירה שיצאה מהקריות ליחיעם נהרגו. רוב ההרוגים היו בני הקריות והאבל היה כבד מאד.

קריית
חייט
1948

אבל התקופה היפה שלנו בקריית חיים הסתיימה לאחר שחיפה שוחררה באפריל 1948. זמן קצר אחר כך חזרנו לעיר, הפעם לרחוב שרה, קרוב לרחוב הבנקים. הרחוב וסביבתו היו שקטים יותר מרחוב המלך ג'ורג', היו בו חנויות, בית דפוס וכו'. בפסאג' הגובל ברחוב הבנקים היה קיוסק של פלאפל, גזוזים וממתקים. אמא היתה בטוחה שפלאפל הוא אוכל בריא ולכן כמעט כל יום אכלנו פלאפל (ומאד נהנינו מכך).

1947

בית הספר אליו נשלחתי בחזרתנו העירה, היה בית ספר "עממי מרכז", ברחוב צהיון (ציון?). התלמידים היו מגוונים מאד. באותה תקופה החלה העלייה הגדולה לארץ. עולים חדשים מכל הגלויות הגיעו ותפשו דירות שהתפנו על ידי הערבים שברחו. חלקם היו "בוגרי" המלחמה שהפסידו שנות לימוד, ועל כן היו מבוגרים ממני. מה שאני זוכר היטב הייתה המחנכת שלנו, המורה טורה. היא הייתה חברה בפלמ"ח במלחמת השחרור ועוד קודם. מורה מסורה שהעבירה אלינו הרבה חומר לימוד מועיל והייתי קצת מאוהב בה. בסוף כיתה ז', כשהייתי בן 12, ביקשה טורה לדבר איתי ואמרה כי לדעתה אני ברמה מעל לממוצע בבית הספר הזה

ועלי להירשם לבית ספר תיכון ברמה גבוהה יותר. סיפרתי להורים, כמובן. אלא שהם היו עסוקים מאד ואותי הרגילו להיות עצמאי למדי. לכן אמרו לי לך וחפש בית ספר טוב.

בית ספר טוב

ובכן, ממה שאני שמעתי כבית ספר טוב היה בית הספר הריאלי ולשם הלכתי. איני זוכר אם נרשמתי מייד או שרק קיבלתי פרטים על הדרך להרשמה, חזרתי הביתה וסיפרתי שזה בית הספר שבחרתי. כשנודע להורי מה העלות הכספית הכרוכה בהחלטה זו הם קיבלו סחרחורת... בי"ס הריאלי היה פרטי ושכר הלימוד היה גבוה מאד. אבל כך היה ואני התחלתי את כיתה ח' (כיתה ד' בריאלי) בבניין המפורסם בהדר הכרמל, ליד מבנה הטכניון. הלימודים היו שונים לגמרי עבורי. הרמה והדרישות היו גבוהות והאווירה הייתה גם כן אחרת. כשהזמנתי את חברי לכיתה למסיבת בר המצווה שלי בדירה ברחוב שרה, ראיתי את פניהם המשתוממות, ילדי הדר הכרמל. אבל השתלבתי חברתית, כולל כחניך הצופים (התנועה היחידה שהורשתה בבית הספר). הפעולות בצריף ליד בית הספר, הטיולים ומחנות העבודה היו מלהיבות ומושכות מאד. יום אחד נכנסה בי רוח שטות איומה. נכנסתי לכיתה שלנו והנה היא מוכנה לבחינות בגרות, כאשר על כל שולחן (מכתבה עם מכסה מתרומם) הציבו כוס מים וקסת דיו (אז כולם כתבו בעטים נובעים והיה צורך למלא בדיו מדי פעם). ואני, חשבתי שקצת דיו בתוך הכוסות יהיה יותר צבעוני ומעניין. וכך מזגתי קצת לכל כוס... אלא ששכחתי את הילקוט שלי בכיתה. במסדר הבוקר הוכרז ברמקול כי עלי להתייצב בחדר המנהל, ד"ר שפירא! חשכו עיני וכך גם עיניה של אמא כשהגיעה לבית הספר. זו הייתה הפעם האחרונה שערבבתי נוזלים.

רמות רמז

הנה עוד התפתחות חיובית – אבא זכה לרכוש דירה בשיכון וותיקי ההסתדרות, ברוממה המזרחית, לימים רמות רמז. הדירה ברחוב דורות 4, פינת רחוב אינטרנציונל, הייתה בקומה השנייה, בבית בן ארבע דירות, בעל גג רעפים אדומים. הייתה גם חצר קטנה שהפכה מייד לגינה פורחת. בדירה היו – סלון, חדר שינה, הול גדול, מרפסת לכיוון הים, מטבח ושירותים. בהמשך נבנה "החדר השלישי" על עמודים. בחדר הקטן התמקמנו אורי ואני. אורי למד בבית הספר בשכונה ונהנה מהמחנך המוצלח דוד.

אנא מארפסת האטבח

תוספת החדר השלישי

בחופשות הקיץ שלחו אותי ואחר כך גם את אורי לחיות קצת בטבע לידידי המשפחה, משפחת שטיין בכפר ברוך. אלה היו חופשות נהדרות, כי התנסיתי בחוויות שונות לגמרי. במשק היו פרות, סוס עם עגלה, שדות נרחבים בהם גידלו מספוא לבהמות וכן שדות ענקיים של חמניות. על העגלה נסענו לכל מקום אליו נסע ארתור שטיין – לכפר יהושוע לקנות ציוד, ובדרך עברנו ליד שדה התעופה רמת דוד ולשדות. ארתור היה איכר במלוא מובן המילה ולא סתם איכר, אלא איכר הונגרי. הוא אהב לשתות יין, ניגן בכינור מנגינות צועניות ואהב לקלל. היה לו אוסף קללות בהונגרית שיכול היה למלא ספר קטן. את רוב הקללות הקדיש לסוס שלו שלא הצליח לדהור מספיק מהר ועוד כמה קללות לפרות בזמן החליבה. בחצר היה עץ תאנה ענק וממנו אכלנו תאני דבש כל הזמן. אני ניסיתי גם לעזור ככל שיכולתי ואז ארתור נתן לי ג'וב – לשאוב בצינור ממכל זכוכית גדול יין תוסס שהוא הכין לתוך בקבוקי זכוכית. אני שאבתי ושאבתי וכמובן שחלק קטן גם שתיתי. ואז נשמע רעש מטוסים מרמת דוד. יצאתי לראותם וכשהרמתי את ראשי נפלתי אחורה. כנראה שהייתי קצת שיכור... את'ה שטיין וילדיהם – יהודית ואלי היו כמו משפחה עבורי ותמיד הגעתי אליהם בשמחה. הדרך הטובה ביותר להגיע לכפר ברוך הייתה ברכבת העמק.

בית הספר התיכון

אינני זוכר אם היה זה בכיתה ט' או מאוחר יותר עברנו מבניין הריאלי בהדר אל בית בירם באחוזה (בכרמל). שם, במרומי ההר, עם נוף מדהים, היה מבנה ראשי ועוד צריפים ששימשו ככיתות. הנסיעות באוטובוסים אל ומבית הספר היו חלק משגרת חיינו. שם פגשנו גם את התלמידים שעברו מסניף הכרמל של הריאלי והיה ערבוב חברתי מחדש. כאן כבר התחלקנו למגמות – ריאלי, ספרותית, חברתית, ביולוגית. אני הייתי במגמה הריאלית, שם רמת המתמטיקה הייתה גבוהה מאד ואני התקשיתי. עברתי למגמה הביולוגית, שם נהניתי יותר. בצריף של הביולוגית למדנו זואולוגיה, בוטניקה, כימיה. המחנך היה "זילבי" (המורה זילברשטיין), יקה עם מבטא כבד ומסור מאד לתחום ההתמחות שלו. במקביל, גיליתי שני שכנים ברמות רמז שעברו לגור לידינו, ד"ר אהרון שפירא וד"ר מנחם שטורמן, שניהם רופאי חיות שעבדו בקופ"ח של חיות המשק-ה"החקלאית", אגודה שיתופית של החקלאים. שפירא היה אחראי לאזור חיפה והמפרץ ושטורמן היה רופא ראשי באגודה. הם השפיעו עלי וסימנו לי דרך מקצועית בעתיד.

סיום כיתה י'
מחנה הריאלית
עם המחנך
דצ'און פילר

בשיעורי האנגלית הציבו לנו מורה אנגליה מבוגרת. ביום הראשון שלה היא הקריאה את שמות התלמידים על פי שמות המשפחה. כשהיגיעה אלי קראה "מייקל" במקום מיכאל ומאז החבר'ה קוראים לי מייקל. השמות והכינויים שניתנו לחברינו היו מגוונים ושונים. מלך השמות היה גיורא ויינשטיין. הוא המציא את השמות – מזשקה, ג'ורג' חיגר, אבטו, שטעקל'ה, גבון, רוז', דובדוב, אייצי, אישרא, מיצקי, צונץ ועוד רבים וטובים. התלמיד מהבולטים בינינו היה גברא מנדיל. גברא עלה לארץ מיוגוסלביה והצטרף אלינו בכיתה ח', כשעדיין לא דיבר עברית כל כך טוב. אבל הוא היה מלך מעשי הקונדס, הבדיחות והסקצ'ים. בעיקר אהב לחקות את צ'ארלי צ'פלין. כיוון שבלימודים הצטיין פחות הוא עבר ללמוד בבית הספר "הלל", אבל המשיך אתנו בצופים (גדוד "רעים" בשבט "משוטטי בכרמל") ואיתי לאורך כל הדרך, עד מותו בגיל 70. גברא היה חבר נפש ואתו יכולתי לשוחח על הכל באינטימיות מלאה. יחד עשינו כמה "הופעות" במסיבות פורים ובתנועה. נעמי, רון, תמי ורותי מנדיל עד היום הם חלק מהמשפחה שלנו.

בצופים, כמו בתנועות הנוער הציוניות האחרות, הציבו מטרה ברורה לנוער – "הגשמה" בהקמה או בהצטרפות להתיישבות העובדת, דהיינו, בקיבוצים. המדינה הצעירה הייתה זקוקה להצבת ישובים בגבולות ובאזורים הדלילים. אני זוכר את דוד בן גוריון נואם בפאתוס גדול בפני אלפי בני נוער, נדמה לי שזה היה באצטדיון רמת גן. המוטו היה "רדו לנגב יה שבאב"! אני זוכר גם נאום משלהב של ס. יזהר על הצורך לחיות בצנעה. הדברים התבטאו גם בריקודי ההורה הנלהבים במוצאי שבתות על מגרש בית הספר בהדר. מחנות העבודה בכינת ובגברעם היו מלאים ברוח נעורים, עבודה וחגיגות עם טיולים להכרת הארץ. מחנה הגדנ"ע בבאר אורה היה גם הוא שיא באווירת חופש והגשמה באזור הערבה הנהדר. הגענו לשם על גבי משאיות ענקיות שנקראו "טיטניק", ללא כסאות וגם ללא תלונות.

בסוף השביעית (כיתה י"א) כבר דיברו בגדוד "רעים" שלנו על גרעין נח"ל ותכננו את "תל כבש" שיוקם על ידינו. ואז אמא הכינה לי הפתעה גורלית. היא חזרה מביקור בארה"ב ושם רקחה את הסידור שאני אגיע למשפחתה הענפה ואלמד את מה שכבר הצטייר אצלי כיעד – רפואה וטרינרית. אמא רצתה בזמנו להגיע לארה"ב כפי ששלוש אחיותיה עשו ומאוחר יותר הוריה ולבסוף, אחרי מלחמת העולם גם שני אחיה. אך לא היה מי ששיג עבורה 'אפידיוויט' ולכן עלתה לארץ ישראל. החלום הכמוס להגיע לשם נעלם עם הזמן, אבל עכשיו היא תכננה שאני אסע ואלמד שם. אני חושב שהיא גם רצתה להרחיק אותי מהארץ כי התחילו לדבר על מלחמת "סיבוב שני" עם הערבים. מפה לשם, סודר כרטיס נסיעה באוניה לניו יורק ואני קצת בעל כורחי (לאמא היה כושר שכנוע רציני מאד) התכוננתי לנסיעה.

אמריקה

הפרידה מהחבר'ה בצופים הייתה קשה מאד. אני הבטחתי שאחזור ל"תל כבש" כרופא חיות ואשתלב בחיי המשק... גם בארה"ב שמרתי על קשר מכתבים עם גברא שעדכן אותי מה קורה ואני השתפכתי במכתבי געגועים לציון.

השייט באוניה "ירושלים" היה ארוך. עצרנו בדרך באתונה (ועלינו לאקרופוליס), בסאוטה (מרקו הספרדי), בגיברלטר ובנובה סקוטיה, קנדה, לפני העגינה בניו יורק. בים התיכון ליד כרתים תפשה אותנו סערה קשה מאד. האוניה הייתה ישנה, חרקה כאילו חישה להתפרק. הגלים היו כל כך גבוהים שלסירוגין ראינו רק שמים ומיד אחר כך שקיעה כאשר חומה של מים מסביבנו. כולם היו חולי ים. בחדר אוכל הכלים זזו מקצה השולחן לקצה השני וחזרה. אנשים מבוגרים סביבי נשבעו בקולי קולות שבחיים לא יעלו עוד על כלי שייט. אבל לאחר זמן הים היה ידידותי יותר והיו ערבי ריקודים ושמחה רבה. על הסיפון נסעה איתי זהבה, בת דודי פרי. היא הייתה אישה יפהפייה, בלונדינית ועדינה. זהבה התגרשה מבעלה זאב, עזבה את בנה, דני,

עם אמה (שנפרדה מפרי) והחליטה לחפש את עתידה בארה"ב. וכך הגענו שנינו לניו יורק בתחילת נובמבר 1954. פסל החירות בכניסה לנמל היה מרשים ומרגש מאד. בנמל חיכו לי קיטי דודתי ומרטין בעלה. אני ירדתי במכנסיים קצרים וקפאתי מקור!

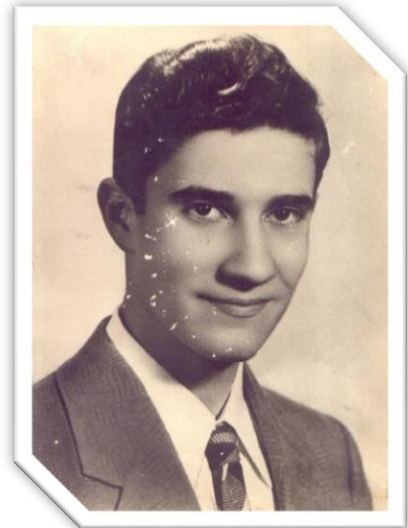

פרי, רז'י וז'נהבה

נסענו במכונית לברוקלין שם פגשתי את סטיבן ואת פלורנס, בני דודי. קיטי הייתה הצעירה מבנות ובני פישר. היא הייתה היפה מכולן, מוכשרת ומפונקת קצת. מרטין, בעלה היה גבר מרשים בעל עיניים כחולות, חזק, מהיר וחסר סבלנות, אבל עם לב זהב. התקבלתי באהבה גדולה ובשמחה גלויה. נלקחתי לקנות לי בגדים מתאימים למזג האוויר הסתווי ובבת אחת נהייתי לינקי.

אנאן הינקי

סבא וסבתא חיים ושרה פישר עם קיטי

הייתה פגישה מרגשת עם סבתא שרה, שדאגה להעביר אלי כמה דולרים. את סבא פישר לא הכרתי כי נפטר לפני שהגעתי. לאחר מספר ימים נסענו לנשואה (Nashua) במדינת ניו המפשייר, שם גרו הדוד בילו, אשתו אתל ואליזבט ומייקל, בני הדודים הקטנים שלי. בילו היה רב קונסרבטיבי, שלמד והוסמך לרבנות היותר מתקדמת בבודפסט. הוא היה רב הקהילה היהודית הקטנה בנשואה.

הסתבר שבילו רשם אותי למכללה קטנה ופרטית בקיימברידג', מסצ'וסטס ואני הייתי אמור לגור איתם ולנסוע כל יום למכללה באוטובוס, מרחק של כ 60 ק"מ. הנסיעות ארכו למעלה

משעה בכל כיוון. הגעתי למכללה עם בילו, המנהל ביקש לראות את תעודת הבגרות שלי. אמרתי כי סיימתי רק 11 שנות לימוד. כיוון שהמוסד היה פרטי, הוסכם בג'נטלמניות של בוסטון כי אתחיל ללמוד, תיבדק רמת היכולת שלי ויוחלט אם אוכל להמשיך. הידיעות שלי בכל המקצועות המדעיים היו גבוהות מהרמה שם, הבעיה הייתה עם האנגלית. השפה הייתה קשה והייתי על סף שבירה. במספר מבחנים קיבלתי ציונים גרועים והתחלתי לטעון שהמורים אנטישמיים, לא פחות. אתל דודתי נכנסה לתמונה וביטלה את הטענה מכל וכל. היא הקניטה אותי והזמינה אותי ללמוד קשה ולהוכיח כי אני יכול להתגבר. האמת היא שהיא הכעיסה אותי מאד, הציבה בפני אתגר רציני. למדתי מילים חדשות בקצב מהיר ואימצתי את הזיכרון לא לשכוח אותן. ואכן, בסוף הסמסטר הגעתי לציונים הגבוהים ביותר בראש רשימת הסטודנטים. הלימודים בקיימברידג' ג'וניור קולג' היו מעייפים, כי היה עלי להתעורר מוקדם מאד כדי להגיע לאוטובוס. לחכות בחוץ בחורף של ניו אינגלנד היה קשה כי הקור היה חריף ליצור מזרח תיכוני כמוני. התרגלתי לגור עם משפחת פישר והילדים חיבבו אותי ואני אותם. בשבתות הצטרפתי לביילו לתפילות בבית הכנסת והכרתי את כולן כמעט בעל פה. בילו היה אהוד מאד על יהודי הקהילה. אני הסתדרתי לא רע בבית פישר אבל הייתה בעיה אחת. הייתי בן 17 ופיתחתי תיאבון של פיל. כל מה שמצאתי במטבח ובמזווה הייתי בולס. זה היה ממש לא נעים כי היה מדובר בכמויות מסחריות של מזונות.

סבתא מיכאל-מרקוביץ'

*אין לי תמונה של סבא יחיאל (צ'י)
אני נקרא*

צ'י ביילו ואליזבט

*צ'י סטיבן, פאורנס, מייקל
ואליזבט - בני הדודים שלי*

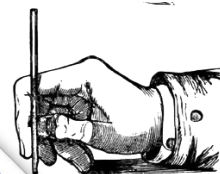

לקראת סוף שנת הלימודים התחלתי להתעניין בבתי ספר ללימוד ווטרינריה. הבעלים של המכללה עזר לי בחיפוש ומצא כי באוניברסיטת קורנל נמצא בית הספר המוביל בתחום.

קורנל

ושוב, כמו בחיפוש אחר בית ספר תיכון, בחרתי בטוב ביותר מבלי לדעת שקשה להתקבל שם וכי אף לא ישראלי אחד התקבל אליו לפני כן. התברר לי כי עלי להשלים שתי שנות אוניברסיטה בלימודים כלליים, רצוי גם במדעי החיים. לכן הגשתי בקשה לפקולטה לחקלאות בקורנל, שם אוכל להשלים קורסים בביולוגיה וחקלאות. התקבלתי והתחלתי את שנת הלימודים בסתיו 1955. התגוררתי במגורי הסטודנטים בחדר עם בחור תאילנדי, פייטון קרוואגאו. היה חורף קר וטיפוסי לאיתקה ניו יורק, בדרום אזור האגמים הגדולים של אמריקה. אבל השלג הלבן שכיסה את הכל היה מחזה מרהיב ונהדר. מגורי הסטודנטים היו בתחתית גבעה בקמפוס. כל שאר המבנים היו למעלה. הטיפוס במעלה הגבעה היה לא פשוט. רבים החליקו כל הדרך חזרה לפני שהגיעו למעלה. לעומת זאת הדרך חזרה הייתה מהנה הרבה יותר. הסטודנטים לקחו מגשי פלסטיק מחדר האוכל וגלשו איתם עד הבית. הלימודים היו מאתגרים ומעניינים. כיוון שהייתי סטודנט זר, הוזמנתי להרמת כוסית סיידר חם בחסות דיקן הסטודנטים, גבר נאה עם רעמת שיער כסוף. הוא, אשתו וביתו הנחמדה אירחו את הזרים בחביבות רבה. שם קיבלתי טיפ שכדאי לי להגיש מועמדות ולעבוד במנזה – חדר האוכל של הסטודנטים. התקבלתי לעבודה שכללה פינוי שולחנות האוכל, והגשת התבשילים השונים לסטודנטים על פי בחירתם ממבחר די ניכר. יום אחד זכיתי לעבוד במקרר הגלידות. זאת הייתה חגיגה גדולה, אבל אחריה לא נגעתי בגלידה זמן רב. וכך היה לי אוכל ללא תשלום. ההורים שלחו סכום קטן לסיוע התחלתי, "החקלאית" גם כן תמכה בסכום מסוים. היה קיצוב מחמיר של הוצאת מטבע זר לחו"ל בזמנים ההם.

פייטון, אני ובנות מקורנל 1955

בלימודים הגעתי לציונים ב- 5% העליונים בפקולטה ולכן זכיתי במלגה, ללמוד ללא תשלום שכ"ל. ואז הגשתי בקשה להתקבל לבית הספר לרפואה ווטרינרית אף הוא בקורנל. אז כבר הבנתי שהגשת בקשה למוסד אחד בלבד הוא טעות גדולה והתחיל הפחד לחלחל. חיקיתי

בחיל ורעדה וכשהתקבל מכתב מבית הספר חששתי מאד לפתוח אותו. אבל הבשורה הייתה כי התקבלתי! קפצתי וצרחתי משמחה. אבל במכתב היה גם תנאי – מכיוון שהייתי עירוני היה עלי לעבוד במשק חקלאי במשך הקיץ לשם קבלת ניסיון וידע בחקלאות ובחיי משק. האוניברסיטה תדאג לי למשק מתאים ואצטרך לקבל חוות דעת ואישור מבעל המשק.

חול ריקודי עם
ישראליות, עם אילני
ציונות

משק סטנקביץ'

ביולי 1955 מרטין וקיטי הסיעו אותי למשק של משפחת סטנקביץ', במקום שנקרא ניו בולטימור, בעמק ההדסון, בצפון מדינת ניו יורק. האדון סטנקביץ' היה איכר ממוצא פולני, כבד גוף ואדום לחיים. אשתו הייתה גם כבדה ממנו. היה שם גם בחור-פועל, אד, שהיה ברור לי כי איינשטיין הוא לא. הבית היה פשוט מאד ומוזנח למדי. הקצו לי חדרון קטן עם מיטה פשוטה. לא היה צורך ביותר. כדי למצוא חן בעיני בעל הבית ולמען שלומי הטוב, מרטין נענה ברצון לשתות אתנו כוסית ועוד אחת וכן הלאה, עד שנפרדו כידידי נפש. קיטי ומרטין נפרדו ממני ועל פניהם ניכר היה צער גדול על גורלי.

אד ואמנון

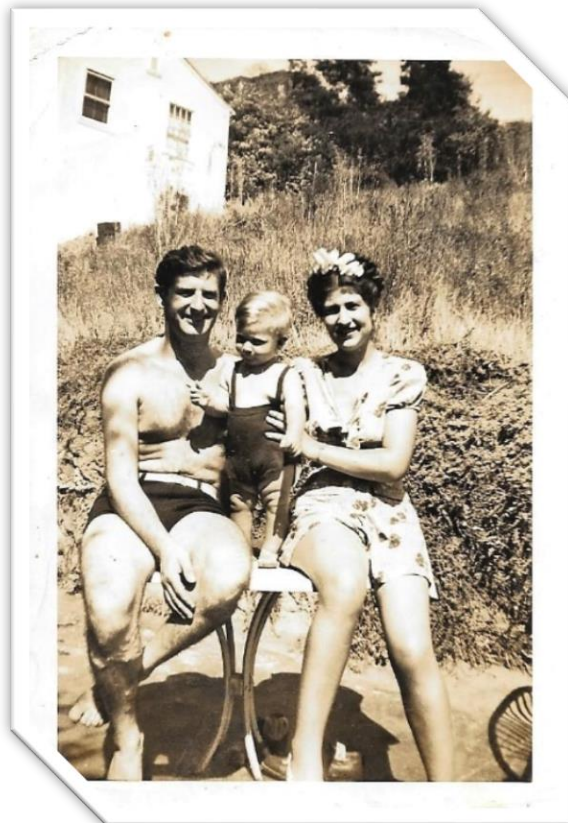
קיטי, אבי סטנקביץ',
אמנון ואד (איינשטיין)

ואז התחיל הקיץ המיוחד שלי. היה ברור שאני בידי של בעל המשק ובו תלוי עתידי. לכן ניגשתי לעבודה במלוא הרצינות. המשק סבב סביב כ- 15 פרות ועוד מספר עגלות ומבכירות. היה צריך לחלוב אותן פעמיים ביום, להאכיל אותן, להוציא אותן למרעה, להחזירן ולדאוג להספקה שוטפת של מספוא לקיץ וגם לחורף הקר. מהר מאד למדתי להכיר כל פרה ואופייה. היו שקטות והיו נבלות שרק חיפשו את הרגע המתאים להכניס לי בעיטה. היו רגעים מעצבנים בהם עגלה מסוימת לא רצתה לחזור לרפת ועשתה ריצות וקפיצת אדירות שניה לפני ששמתי עליה יד. בחליבה השתמש אד במכונת חליבה פשוטה אבל חשמלית, שבה השתמש רק איינשטיין. לי יצא לחלוב ביד בלבד. לחלוב שש או שבע פרות ידנית פעמיים ביום זה קשה. מכל מקום, בסוף הקיץ הייתה לי לחיצת יד ממנה התעלפו אנשים לא מעטים שפגשתי. חוץ מהחליבה הייתי צריך לקצור חציר, לכבש אותו לחבילות ולהובילו לאסם שם נערמו החבילות לגובה התקרה. לשם כל אלה למדתי לבדי לנהוג בטרקטור, במכונת ובמכבש החציר. איינשטיין ואני עבדנו כמו שתאילנדים לא מתארים לעצמם בחלומות זוועה שלהם. מסתבר גם שהיה זה הקיץ החם ביותר בעמק ההדסון מזה שמונים שנה! פעם או פעמיים הגיעו קיטי ומרטין לבקר. מרטין דאג להביא בקבוק וויסקי טוב ושוב פרחה הידידות עם סטנקביץ'. בסוף הקיץ נראיתי פחות או יותר כמו איינשטיין - חזק, שזוף ומלוכלך. אחרי כמה כוסות וויסקי של מרטין זכיתי מסטנקביץ' למכתב המלצה חם.

המבחן בהתמצאות בנושאי חקלאות בקורנל כלל זיהוי של גרעיני דגנים שונים, זבלים כימיים, מיני חיות משק וחנייה של עגלה רתומה לטרקטור ברוורס. עברתי בשלום.

קיטי, מרטין וסטיבן

בית ספר הווטרינרי

הגעתי לפתיחת שנת הלימודים הראשונה. בניין הפקולטה היה ישן, בסגנון חצי גוטי. שיעורי הפיסיולוגיה ניתנו על ידי פרופסור זקן שגם כתב את הטקסט בוק. הוא היה מדען אמיתי ולכל שאלה שנשאל היה אומר: "אם איני טועה, זה כך וכך, אבל מאידך יכול להיות גם כך..." שיעורי האנטומיה היו מעניינים יותר. התחלנו בנינוח גופה של סוס, עברנו לפרה ולבסוף לכלב. חברי הסטודנטים לכיתה היו בחלקם הגדול בחורים בוגרי מלחמת קוריאה שנהנו ממה שנקרא GI BILL, לימודים על חשבון המדינה לחיילים משוחררים. זו הייתה הכיתה הגדולה בהיסטוריה של קורנל – 60 איש ואישה. בינינו היו גם 6 נשים, גם שיא. היו גם 4 יהודים, כולל אותי. הכיתה הגדולה התקבלה כיוון שהייתה אמורה לעבור למבנה חדש ומודרני שהתחילו בבנייתו. בכל מקרה היו בכיתה מכל המינים, בריונים, בני חקלאים ועוד. מפה לשם בשיעורי האנטומיה התחילו לעוף סטייקים באוויר מקצה החדר לקצהו, כך שכל אחד זכה לקבל אחד על העורף

*מימין – עם סטפני איפסיט הנשף הסתיו.
למטה מסיבה בבית ברחוב סטייט.
בתמונה אילי, ארתור, באז ודניאל*

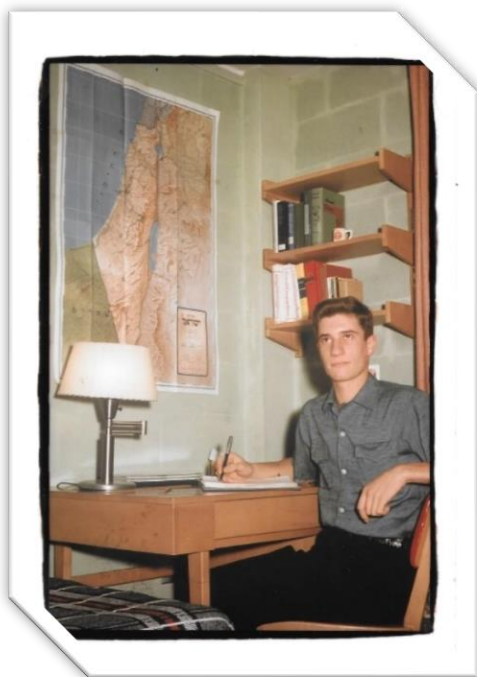
במוקדם או במאוחר. המורה לרוקחות (פרמקולוגיה) היה פרופ' קיין, ג'ינג'י יהודי ששירת בנח"ל במלחמת השחרור בארץ. כשהיה מדבר על ארץ ישראל היו עיניו מצטעפות בגעגועים. קיבלתי ציון טוב במקצוע. לאחר שנה, עברנו לבניין החדש שהיה כמו חלום לעומת הבניין החשוך והישן בו התחלנו. כל המקצועות היו מעניינים מאד ולאט לאט התחלנו לחשוב בדרך חדשה, רחבה יותר, כשכל הפרטים והידע מתכנסים יחדיו.

בשנה השלישית והרביעית התחלנו לצאת לשטח לשם עבודה ממשית עם בעלי חיים. זה נקרא עבודה אמבולטורית שאותה העביר פרופ' פוקס. נסענו במכוניתו שלושה או ארבעה סטודנטים בכל פעם. הוא נקרא למשקים קטנים שהיו מפוזרים באזור איתקה. הוא נהג ללעוס טבק ונתן גם לנו קצת. הוא הסביר שאת הטבק משאירים בצד הפה, לא נוגעים בו. מדי פעם צריך לירוק החוצה. את זה עושים רק בסיבובים כדי לא ללכלך את המכונית. בהרבה מקרים נתקלנו בפרה עם קלקול קיבה או משהו דומה, פוקס היה מבקש מהאיכר בקבוק יין. הוא לגם לגימה הגונה ואז השקה גם את הפרה ואמר- "עכשיו שנינו מרגישים יותר טוב". בקיצור, פוקס היה אהוב הסטודנטים. למדנו על מחלות סוסים, בקר, חיות בית קטנות וגם על עופות. פרופ' פיליפ פינקוס לזין לימד מחלות עופות וטען שכל המחלות הידועות בבני אדם קיימות גם בתרנגולות, וכי את

רוב הוויטמינים גילו בעזרתן וכן הלאה. איש מאתנו לא התעניין יותר מדי בעופות, עד שפרופ' לוין שינה את חיי.

איתקה

הכרתי את הרב סלם (Herb Salm) ואת באז כוהן (Buzz Cohen) בכיתה. אליהם הוספנו את ארתור גולדברג ועוד שני יהודים ושכרנו בית שלם לגור בו. בבית היו שלושה חדרי שינה, שניים בחדר, סלון, מטבח ומרתף גדול. יחד למדנו, בילינו ועברנו שנים של קומונה קטנה. אביו של הרב היה סוחר בקר וממנו רכשנו מדי פעם רבע בקר שאוחסן בפריזר גדול שקנינו במרתף. קבענו תורנות סנדוויצ'ים. בכל יום אחד מאתנו היה אחראי להכנת שנים עשר סנדוויצ'ים עבור יום המחרת. בשבת כל אחד היה לנפשו. בבית הזה אירחנו חברות שלנו וידידים והיו הרבה רגעים מצחיקים ומהנים. אחד ממעשי הקונדס האהוב עלינו היה לקפל את הסדין של ארתור לשניים וכשהוא ניסה להיכנס למיטה היה בלתי אפשרי למתוח את הרגליים. ארתור היה סופר מסודר והמיטה שלו הייתה מסודרת באופן מעצבן, אז הגיע לו... ארתור היה למהנדס שהתמחה בדרכי תחבורה ולימים התחתן עם בת של חברה טובה של קיטי. הכל נשאר במשפחה.

הלימודים בקורנל לא הסתכמו רק בלימוד רפואה. הקמפוס היה מלא בהרבה מאד פעילויות חברתיות, ספורטיביות, מוסיקליות ותרבותיות. השתתפתי בהרצאות מעניינות, את השיעורים עשיתי ברוב הימים בחדר המוסיקה, שם ניתן היה להירשם ולהזמין כל תקליט קלאסי. בחורף היו משחקי הפוטבול בין האוניברסיטאות האחרות ב"אייבי ליג" לבין קורנל וזה היה תמיד אירוע מרגש ומלהיב. היו גם חגיגות האביב והסתיו שהיו כמו פסטיבלים ממש.

בנוסף על שאר העיסוקים שלי הייתי חבר באגודת "הלל" של הסטודנטים היהודים במכללות. השתתפתי בחוג ריקודי עם ישראלים, במועדון הדיבייט ייצגתי את ישראל במודל של האו"ם ובימי חג העצמאות של ישראל, היינו כל הישראלים באיתקה מארחים מרצה או זמר או אומן ששלחה השגרירות אלינו, כמו גאולה דובי זלצר. בין הישראלים היו – חזי הכהן (שניגן על הפעמונים במגדל הקמפוס שירים עבריים), דודו גרשון (לימים פרופ' בבי"ס לרפואה בחיפה), יוסי שלהבת, יונתן אדלר, דוד דרורי ואחרים שאיני זוכר את שמותיהם. בין השאר, היה בקמפוס

חוג לשירי עמים שניהל פיט סיגר (Pete Seager) מחבורת פיטר, פול אנד מארי ומאוחר יותר חבר בלהקת האורגים (The Weavers) הוא שמע שאני מנגן על מפוחית והזמין אותי להשמיע שירים עבריים בשיעור שלו. ופתאום קיבלתי צו גיוס לצה"ל ואני באמצע הלימודים. בארץ היה חוסר חמור ברופאים ווטרינריים. אמא התחילה מסע הרואי של סידור דחייה לגיוס. היא הגיעה עד למשה שרת, שר החוץ, והראתה לו מכתבים שלי על פעילותי ה"ציונית" ועל חוסר הרופאים וכו'. משה שרת השתכנע ופנה אל נחמיה ארגוב, השליש הצבאי של בן גוריון, בבקשה לסדר דחיית הגיוס. וכך היה!

אחרי ארבע שנים בארה"ב אמא הגיעה לבקר אותי ואת משפחתה.

צט אנא אצא
רוז'ין ולינדה
כפאורידיה

בימי הקיץ החמים

לא יכולתי לעבוד במנזה בזמן הלימודים לווטרינריה. נודע לי כי בהרי הקטסקיל, צפונה לעיר ניו יורק ישנו אזור שנקרא חגורת הבורשט (Borsht Belt). שם היו בתי מלון רבים אליהם היו נוסעים בקיץ יהודי ניו יורק. המלונות היו ברמה עממית עד לרמה אקסקלוסיבית ויקרה. הנוהג היה שמשפחות מגיעות לשבוע או יותר. הנשים והילדים נשארו במשך ימי השבוע והגברים היו מגיעים לסופי השבוע. אלפים רבים של יהודים יצאו לאזור כמו בווקאנס בפריז. במלונות היו בריכות שחייה, סוסי רכיבה, מגרשי טניס, שלוש ארוחות מלאות ועוד קפה של אהה"צ. בערבים היו מגיעים כל הבדחנים, הרקדנים, הקוסמים ושאר טאלנטים לבדר את הקהל. מג'רי לואיס ומטה כל הערבים היו מלאי צחוק, במיוחד על היהודים עצמם.

את השירותים השונים לקהל הרב היו מספקים סטודנטים בעת חופשת הקיץ שלהם. כך הגעתי ל"רזורט" של זולקין. המלון היה ברמה הבינונית, אבל היו בו כל האפשרויות לאורחים והוא היה מלא במשך הקיץ כולו. התחלתי כעוזר מלצר בחדר האוכל (Bus boy). אחרי ימים אחדים כבר גילו את הפוטנציאל שבי ועליתי לדרגת מלצר. התכונות הרצויות למלצר במלונות הבורשט היו: זריזות, גמישות, זיכרון טוב, וכושר פיזי ניכר. זריזות – להקדים את המלצרים האחרים במטבח. הגמישות – יכולת לתמרן בין מלצרים ושולחנות בלי להיכשל. זיכרון טוב – לזכור מה כל אחד ואחת מהאורחים ביקש. כושר פיזי – להרים מגש גדול ועליו עד 16 צלחות גדולות עם סטייקים אמריקאים. את כל אלה צריך לעשות עם חיוך על הפנים וארשת רצינית של סטודנט הנאבק

על הקריירה המקצועית שלו, כלומר, קצת לרחם עליו. בין הסטודנטים העובדים היו טיפוסים רבים. ניתן היה לראות מי יצליח בחיים ומי עלול לגמור בכלא. היו נחמדים והיו אנשים דוחים, אבל הייתה גם חברות ואינטרסים משותפים.

עבודת המלצרים התרכזה בשעות קבועות של שלוש וחצי הארוחות ביממה. בין, לבין יכולנו להתערבב בקהל וליהנות מהבריכה, הטניס והבידור בערבים, כולל ריקודים (בעיקר בימי השבוע בהם היו הרבה "רווקות" זמניות בסביבה). היו לילות שאפילו נסענו עד ברוקלין לקוני איילנד לאכול נקניקיות אצל נת'נס. בקיצור בין טיפול ב"רווקות" וכו' הרבה לא ישנו בקיציים הללו. אבל כל העסק היה עבור טיפים מהלקוחות. בסוף השבוע כשהם עזבו זכינו בתשלום היחיד שקיבלנו (כי זולקין "שילם" רק בחדרי השינה של העובדים ובאוכל שאכלנו). היה בינינו ספורט של ניחוש מי יהיה נדיב ומי יהיה "סטיפר" וינסה לחמוק מלשלם. בדרך כלל הטיפים היו סבירים, אבל אחרי סטיפרים היינו רצים לחניון לשאול מה לא היה בסדר בשירות שלנו. אני חושב שבעובדה שהייתי מאיזראל עזר לי לפתוח את הכיסים שלהם. האוכל של עובדים היה בדרך כלל של אתמול (כמו שאמרו בצבא "אם אתה רוצה לחם של היום תבוא מחר"). אבל היו אורחים שהבינו את המצב ועזרו לנו. הם היו מזמינים תוספות של סטייקים אורזים בפרוסות לחם ונותנים לנו אותם בחוץ. בכלל עם הסטייקים זה היה סיפור מיוחד. היהודים מניו יורק לא ממש הבינו בבשר. בשביל הרושם היו מבקשים בערב שבת את הסטייקים שלהם בדרגות עשייה רבות מאד – נא, מידיום, מידיום וול, וול דאן ושרוף. כאן נכנס עניין הזיכרון. אני הייתי מקשיב בדריכות להזמנה של כל אחד משנים עשר האורחים בשולחן ועושה פרצוף של ריכז גדול. במטבח הייתי מבקש מהשף תן לי שנים עשר סטייקים מידיום וול, מהר! כשחזרתי לשולחן שאלתי – מי זמין מידיום והייתי נותן להם את מבוקשם, מי רצה וול דאן וכן הלאה. מעולם לא התלוננו שטעיתי. בקיץ הצלחתי להגיע לסכום כסף שהספיק לי לכל השנה אחריו (לשכר דירה ואוכל פלוס קצת לבילויים).

אני המלצר וההס-קווי fe

אני דוקטור

והנה ביוני 1960 סיימתי את הלימודים. בטקס רב רושם הסתדרו הסטודנטים הנרגשים בתהלוכה, בגלימות שחורות ולראשם הכובע המפורסם עם הציצית השחורה. והכרוז מכריז על שבעת המקצוע ועלינו להזיז את הציצית מימין לשמאל והנה אני דוקטור לרפואה ווטרינרית. קיטי ומרטין הגיעו עם הילדים והתרגשו יותר ממני. הם גם היו גאים בהישג שבצדק היו חלק ממנו, יחד עם בילו ואתל. חזרנו לברוקלין. התחיל המרוץ לחזרה לארץ מצד אחד והניסיונות של קיטי ובעיקר מרטין בשכנוע להישאר באמריקה. הוא הבטיח לי כי ייתן (או ילווה) לי מאה אלף דולר כדי שאפתח קליניקה. בינתיים שידכו אותי לנערה יפה שזכתה לתואר מיס ברוקלין וכן הלאה. זה לא עזר להם ובלב כבד נפרדנו כאשר עליתי לאוניה "שלום" באוגוסט בדרך הביתה. השייט היה הרבה יותר נחמד מהדרך לשם. האנייה הייתה חדישה ומזג האוויר ידידותי. הנוסעים, ברובם ישראלים, החזירו אותי למציאות שלנו.

צט מיס ברוקלין

שוב בארץ

אחרי היעדרות של שש שנים חזרתי הביתה. לאחר הפגישות המרגשות עם המשפחה וכמה חברים, ביקרתי במשרדי "החקלאית", בפנינת רחוב יפו והפניה לבית חולים רמב"ם בחיפה. שם פגשתי את ד"ר טברסקי שהתמנה לרופא ראשי ואת ח' יפה מנהלל שהיה מנהל אדמיניסטרטיבי. הודיתי להם על הסיוע הכספי. הם שלחו אותי מיד לעזור לד"ר לפינסקי שנאבק בהתפרצות קשה של קדחת קרצית בעגלים של אושא, רמת יוחנן והסביבה. עמדתי והזרקתי עגל, עגל להצילם ממוות. זו הייתה טבילת האש הראשונה שלי בישראל. לצערי הרב אמא חלתה בפעם השנייה בסרטן כשהייתה בת 32 בערך גילו אצלה סרטן בשד. ד"ר פיזר המפורסם זכר לה חסד עבודתה בביתו וניתח אותה אישית. היא זכתה לגדל את אורי ואותי ולחיות עוד 22 שנה כשהתגלה אצלה סרטן בשחלות. היא עברה טיפולים מיגיעים וקשים ונפטרה ממש בידי, בביתנו בגיל 56. היא קבורה בבית הקברות הישן של חיפה בחוף הכרמל.

צה"ל

התייצבתי בלשכת הגיוס ואיני זוכר איך אבל העניין שלי הגיע לראש אכ"א כשניסו להחליט מה אעשה בצבא. בסופו של דבר גייסו אותי, הסתובבתי במדים והגעתי למפקדת קרפ"ר - קצין רפואה ראשי בתל השומר (תל ליטבינסקי). שלחו אותי לפגוש את ד"ר שיבא ששמח מאד

לקראתי והציע כי אשתתף במחקרי השוואה בין בעלי חיים לבני אדם. לצורך זה הוא שלח אותי קודם כל לפתולוגיה בבית החולים תל השומר להשתתף בניתוחים אחרי המוות. המפגש עם הגופות היה קשה ואני ברחתי משם תוך זמן קצר. במקרפ"ר הוחלט לספח אותי למקהס"ר – מפקדת קצין הספקה ראשי, גם היא במתחם תל השומר. במקהס"ר היה מדור מזון ושם התחלתי לשרת בכל מגוון נושאי המזון לצה"ל – הספקה, תזונה, בטיחות והיגיינה. הבוס הישיר שלי היה ד"ר רס"ן יוסף אלומות (אולומוצקי), רופא ווטרינר. הוא היה בוגר סיביר במלחמת העולם השנייה, שסבל רעב ומראות קשים. במסגרת העבודה שלנו היה עלינו לבדוק ולאשר משלוחי בשר, דגים ומוצרי מזון אחרים. היו מצבים שמשלוח בשר נראה לא קביל בעליל ואני דרשתי לפסול אותו. יוסף נעמד על רגליו האחוריות ואמר – "אתה יודע מה היו נותנים בסיביר בשביל הבשר הזה?" היה קשה לעמוד בפני טיעונים כאלה, אבל בסך הכל הסתדרנו היטב.

בינתיים, הגיעו אלי מפקוד הגמ"ר (הגנה מרחבית) בדרום. התקופה הייתה תקופת הפדאיון, ערבים היו מסתננים מעבר לגבול, פוגעים באזרחים, גונבים ציוד חקלאי וגורמים נזקים כבדים בכל האזור בין חברון לרצועת עזה. פיקוד ההגמ"ר מימן תושבים בישוים שעיסוקם היה שמירה בלילות. לעזרתם צרפו כלבי שמירה. תפקיד הכלבים היה להתריע על כל תזוזה חשודה, מאחר שחוש הריח והשמיעה של כלבים עולה על שלנו פי כמה. על נושא הכלבים בשלושת האזורים – גוש לכיש, גוש מגן וגוש יואב, התמנה סרן במילואים שגויס לשם כך. שמו היה גוטשלק, חבר קיבוץ רמת רחל, אבל כולם קראו לו סרן האו-האו. הוא אילף את הכלבים, ולימד את השומרים כיצד לטפל בהם. תפקידי היה לחסן את הכלבים נגד מחלות נפוצות וגם נגד כלבת וכן להדריך את השומרים בנושאי בריאות. הג'וב הזה היה נפלא עבורי, כי אפשר לי לברוח מהשגרה בתל השומר ולטייל ברחבי הנגב באין סוף של סיורים בג'יפ של סרן האו האו. אחר כך הוסיפו לי גם את כלבי השמירה בשייטת 13. זה היה צ'ופר מיוחד, כי יכולתי לשלב ביקור שם עם קפיצה לחיפה למשפחה. הכלבים בשייטת היו מסוכנים יותר מ"כלבם של בני בסקרוויל". חוץ מהמטפל שלהם איש לא יכול היה להתקרב אליהם. להזריק להם יכולתי רק כאשר המטפל מחזיק אותם קצר, קצר. השתתפתי בצעדת שלושת הימים שהייתה אז ספורט לאומי. בצעדה היו קבוצות של מקומות עבודה, ישובים ויחידות של צה"ל. במפקדה התארגנה קבוצת חיילות שהתחילה להתאמן לצעדה. הצטרפתי אליהן וכקצין הלכתי איתן. למזל כולנו עצרתי אותן לפני שנכנסו בטעות לשטח ההפקר ליד מנזר לטרון. בצעדה הלכתי אחרי הבנות כשאני קורא עיתון. מוטה גור ישב לצידי הדרך וקרא אלי "עושים חיים הה?"

אל מדור מזון הייתה מסונפת מעבדת המזון של צה"ל. ניהלה אותה הגברת לאה, שקולה הצעקני היה חלק מהחוויה שם. במעבדה קיימו בדיקות כימיות לתכולת פריטי מזון שונים. נבדקו ריכוז החלבון, ערך הקלוריות וכו'. בשלב מסוים התבקשתי להתחיל לבדוק גם תכולה בקטריאלית. לשם כך נתנו לי חדרון קטנטן במעבדה ושם ביצעתי ספירות חיידקים וזיהוי פתוגנים כמו סלמונלה וכו'. ללא ספק זו הייתה התחלה צנועה ביותר של מעבדה ביולוגית, אבל גם פעילות זו הוסיפה לי עניין בשירות הצבאי. בנוסף, התבקשתי לבצע בדיקות היגיינה במטבחי הצבא. בזמנו ברוב המחנות והבסיסים בישלו את הארוחות במקום. היה צורך לבדוק את תנאי העבודה, הנהלים, ניקיון הכלים ואמצעי הסניטציה. כאן שוב ניתנה לי הזדמנות לבקר כמעט בכל המחנות והבסיסים בצה"ל ולהכיר עוד חלקי מולדת. במדור שירתו טכנולוגים של מזון והם כתבו ורשמו את התקנים הראשוניים עבור מזון בישראל. למדתי מהם הרבה מאד. אורי היה עדיין בצבא כשהתגייסתי. הוא היה בקיבוץ אורים כחייל נח"ל. מדי פעם הגעתי לבקר אותו בסיורי עם האו האו.

הצעת 3 הימים

צט אורי

היו גם תפקידים נחמדים וייצוגיים. יום אחד קיבלתי הזמנה להיות אחד מתוך ארבעה קצינים וקצינות וללוות משלחת של צעירי המגבית המאוחדת מארה"ב שהיווה תקדים למשלחות נוספות בכדי לקרב אותם אל ישראל. התכנית נמשכה כשבועיים וכללה גישה לכל המי ומי בישראל ולכל הפרויקטים הלאומיים. נבחרתי בגלל שליטתי באנגלית, כמובן. במשך הסיור שלהם פגשנו ושמענו את גולדה מאיר, יגאל אלון, הרמטכ"ל חיים לסקוב, ועד לנשיא יצחק בן צבי בצריף שלו. בגלל התרומה העצומה שלי לצה"ל קיבלתי דרגת סגן (כמו סתם רופאים) וכך השתחררתי מהצבא.

בצריף אצל הנשיא
יצחק בן צבי

"החקלאית"

לאחר השחרור התחלתי, כמובן, לעבוד באיגוד שסיפק שירות רפואי ווטרינרי כמעט בלעדי לכל הקיבוצים, המושבים והחקלאים הפרטיים בישראל. כל רופא קיבל אזור לאחריותו, רכב צמוד, ציוד ותרופות. הרופאים ברובם היו ממיטב הבחורים שמקורם בהתיישבות העובדת ובבתי ספר חקלאיים, בקיצור, מיטב הנוער. היו גם מעטים מגלויות שונות (למשל אחד שאמר כי "העבודה בַּהַחֲקֵלָאִית היא טובה"). האווירה החברית הייתה מצוינת וכללה מסיבות פורים וחגיגות אחרות. הייתי רופא מחליף. כשרופא קבוע יצא לחופשה, למחלה או למילואים היה מגיע רופא

מחליף ואם יש קצת מזל הוא היה מעביר מידע בסיסי חשוב על האזור לפני שנעלם. יצא לי להחליף בגליל, בעמק יזרעאל, בעמק בית שאן, בגדרה ובאזור אשקלון. כל מקום והנוהל שלו, תלוי ברופא הקבוע שלו. בכל אזור היה מלון או אכסניה צנועה שעמדה לרשות המחליפים. בעפולה זה היה מלון כרמל, באשקלון מלון על רמה. המקום המקסים ביותר היה בראש פינה אצל שולמית וביתה לבנונה. הבית שלה היה בראש גבעה הצופה אל אליפלט ועמק החולה עם הרי הגולן והבשן במרחק. מעבר לכך, בבוקר חיכתה לי ארוחת מלכים של ביצים וסלט אדיר. ארוחה כזאת מול הנוף הנפלא מאפשר להתחיל יום קשה שמחכה למטה. כשעבדתי בעמקים היה לי מנטור בשם ד"ר פנחס (פיני) ריפין. פיני היה טיפוס מיוחד, גדל גוף, חזק ולא שגרת. פיני לחם בפלמ"ח ונפצע קשה בראשו בקרב על נבי יושע. קבעו לו פלטה גדולה מפלטינה בגולגולתו. הוא ידע לקלל כדבעי וידע לדקלם את השיר "הו, הו הא, מי זה בא אוניה עם ארובה" בגרפסים. אבל היה רופא מנוסה ונתן לי הרבה עצות טובות ואירח לי לחברה כיוון שגר בעפולה.

באשקלון ביליתי זמן רב כיוון שהרופא הקבוע נפטר. באזור שלו כשהייתי מגיע למושב בזמן הקבוע, היה מתייצב מולי נציג מהישוב כשהוא נעול מגפיים בידו דלי עם חומר חיטוי ורשימה של המשקים המחכים לבואי. היה חסר רק שיצדיע. הם נבהלו קצת כשראו אדם כל כך צעיר. כנראה היו מתורגלים למשמעת רצינית מאד. בהרבה מקרים היה מסתיים ביקור כאשר נותנים לי מפירות המשק, או תבנית ביצים שלא ידעתי מה לעשות בהם ונאלצתי לסרב באדיבות. בעמקים – הירדן, יזרעאל, בית שאן נתקלתי באזורי רפאים. בקיץ שרר חום נורא במקומות אלה שעליהם נאמר באנגליה Only mad dogs and Englishmen מסתובבים בחוץ. היו משקים שהשאירו פרות שדורשות טיפול קשורות ולידן פתק מה הבעיה. בקיבוצים, כנ"ל – אבל שם לפחות היה מיכל מקורר של חלב. הייתי מטפס אל המיכל ומוציא כמות יפה של חלב שמן וטרי ולוגם כמו שצריך. באותו זמן הסתובבתי במכנסיים קצרים, מגפיים ובחזה חשוף.

גם לרופא מחליף היו מחליפים. כשהייתי באשקלון התחילה 'תקופת רותי' ורציתי לנסוע לחיפה. מדי כמה ימים הסכים להצלתי הרופא מהאזור השכן ד"ר מורדכוביץ', למלא את מקומי למקרי חירום. הימים חלפו והתקרב תורי לקבל אזור קבוע. על הפרק עמדו – אזור ראש פינה ואזור יבנאל. לקחתי את רותי לסיור בשניהם. זה היה בחורף. הגענו ליבנאל אל הרופא שעמד לזוז יותר למרכז. בחוץ עמדו מגפיים מכוסות בשכבה עבה של בוץ. רותי הזדעזעה. עברנו לראש פינה ושם היו אבנים וסלעים שאפשר לדרוך עליהם בלי בוץ. רותי החליטה – ראש פינה! ואז

נל'רה וכו'אר
- פור'מ,
אסיבת
החקלאית

שוב תפנית...

ויינלנד

בקצה העולם, בעיירה ויינלנד, בדרום מדינת ניו ג'רזי, ארה"ב הייתה חברה ששמה "מעבדות ויינלנד בע"מ". החברה עסקה בפיתוח וייצור חיסונים ותרופות לבעלי חיים ובמיוחד לעופות. בעלי החברה היו ווטרינרים, בוגרי קורנל – ד"ר טביס (טוביה) גולדהפט, אחותו הלן וגיסו, ד"ר נייתן (נתן) וורניקוף. שלושתם יהודים עם חיבה לציונות, החליטו לפתוח סניף של החברה בישראל ולשם כך חיפשו רופא שיהיה המנהל המקצועי. איפה מחפשים – בקורנל. הם פנו לפרופ' פ. פ. לויין ושאלו אותו אם הוא מכיר מישהו מתאים, כיוון שהוא ביקר מספר פעמים בארץ ויעץ לענף הלול כאן. לויין אמר שהוא מכיר תלמיד שלו לשעבר, "אבל הוא אינו מתעניין בעופות"... וכך קיבלתי צלצול טלפון ממשה רובינשטיין שניהל את הסניף המקומי שנבנה שנה קודם בביתן אהרון. הוא הזמין אותי ואת רותי (!) לשיחה עם ד"ר וורניקוף שהגיע במיוחד לראיין אותי. הם שמעו שאני עומד להינשא לרותי וידעו שיש לה השפעה גדולה עלי ולכן הזמינו גם אותה. הריאיון היה קצר ולעניין. הוסבר לי מה עושים והוא שאל מה משכורתי בחקלאית. כשאמרתי לו הציע לי משכורת גבוהה פי שבעה בערך! מה שקרץ לי חוץ מהשכר האגדי לאותם ימים, היה כי החיסונים היו מיוצרים בעיקר מווירוסים, וזה היה תחום מאד מסקרן עבורי. בנוסף לכך, הבנתי כבר מעבודתי כמחליף בחקלאית שהעבודה היא די שגרתית וחוזרת על עצמה. החלטתי לקבל על עצמי את העבודה.

*מימין ד"ר נתן וורניקוף
מאחורי אותי! לאטה האבנה
הראשי fe ווינלנד הביתן*

את רותי חסקלברג פגשתי ליד בית החולים "העמק" בעפולה. שם היא חיכתה עם אמה, צילה ועם בעלה של צילה ד"ר סלו יונס, רופא ווטרינר מארה"ב. את ד"ר יונס פגשתי יום יומיים קודם במשרד החקלאית. הוא וצילה הגיעו לביקור בארץ וסלו עבר בחקלאית לומר שלום לידידים משכבר. אני אירחתי את הרב סאלם, בן כיתתי בקורנל שגם הגיע לביקור. עצרתי את המכונית ליד בית החולים, אלוהים יודע למה, ואז פגשתי את רותי. היא הספיקה לספר לי רק שהיא חיילת בחיל הים ומשרתת במודיעין בסטלה מאריס במפקדת החיל. היו לי כמה עניינים ישנים

לסלק ואז נזכרתי ברותי, אבל לא ידעתי כיצד להגיע אליה. פניתי לקצינה חברה שלי והסברתי מה אני מחפש. היא מצאה אותה מהר מאד. התקשרתי לקבוע פגישה אבל רותי שמעה שאני ווטרינר פסלה את העניין כי הכירה ווטרינרים מגיל 70 ומעלה בלבד. לקח רגע של הסברים וקבענו להיפגש. רותי גרה בכרמל הצרפתי בשכירות אצל משפחה נחמדה ברחוב מרכוס. נסענו לאוהל בדווי שהועמד בכרמל, בדרך לעוספיה. איני זוכר יותר מדי מהמופע שם, אני הייתי עסוק בללמוד את רותי. סיפרנו האחד לשנייה על מי אנחנו, מאיפה צמחנו ומה אנו עושים. את רותי הייתי אוסף מסטלה מאריס בימים שיכולתי. הייתי מגיע עם מכונית פג'ו חדשה ולבנה ושאר החיילים והקצינים וודאי קינאו מאד ברותי. מפה לשם התחלנו לחשוב על חתונה. נדמה לי שרותי קודם, לא בטוח.

רותי נלוותה אלי לעבודה מספר פעמים. באחד המקרים טיפלתי בעגל שהתנפח כמו בלון. זה קרה כי הוא הגיע לערימת אספסת ואכל כמות ענקית. הכנסתי לו צינור דרכו יצאה כמות רצינית של גז טבעי. בהזדמנות נוספת הגענו לפרה שסבלה מקדחת חלב. היא שכבה חצי מתה, גונחת. הכנסתי לווריד הצוואר שלה תמיסת קלציום (סידן) והפרה התרוממה וקמה לחיים. רותי אמרה לי שאלה הדברים ששכנעו אותה כי כדאי לה להתחתן אתי.

רותי כתבה לאמא צילה לארה"ב שהיא עומדת להינשא לאמנון. הגיע מכתב בהול ובו כתוב שהיא מכירה ווטרינר בשם אמנון ויש לו שני ילדים בקיבוץ וכו' וכו'. לקח מאמץ קטן לשכנע שיש עוד אמנון אחד בישראל... בינתיים הכרתי את נעמי ודן וכן את יוליק ושייקה ואת שלוה, חווה, יוסי, ואת כל הרחובותים. בשלב מוקדם לקחתי את רותי לפגוש את גברא ונעמי. הם נתנו את הסכמתם המלאה! גם אורי ואבא נכנסו לעניין ולא שמעתי התנגדויות מיוחדות מהם.

כשהייתי באשקלון, עמד לרשותי חדר במלון באפרידר. מדי פעם רותי הגיעה גם לשם, אבל מפחד מפקיד הקבלה היא הייתה נכנסת אלי דרך החלון... ככה זה כשצעירים. וכשיכולתי, נסעתי לחיפה אליה. זו דרך ארוכה מאד והכבישים היו צרים ועלובים, אבל הייתי מגיע כהרף עין. ככה זה כשאוהבים.

בויינלנד סוכם כי אגיע לניו ג'רזי לחודש ימים כדי ללמוד את רזי העבודה עם נגיפים. הגעתי לויינלנד ובמהלך חודש מאי הכרתי את הצוות שלהם, את משפחותיהם ואת העבודה המיוחדת בייצור תרכיבי חיסון. התקבלתי כמו בן משפחה שם ונהניתי מאד. כשחזרתי, רותי חיכתה לי בלוד וכמעט לא הכרתי אותה. בחודש הזה היא בילתה על חוף הים והשתזפה כמו תימניה. אבל היא הייתה יפה – למות. מהחקלאית נפרדתי בעצב רב, לאחר שהחזרתי את כל החובות על הסיוע הכספי שתמכו בי בלימודי.

חתונה

החתונה נקבעה ליום ה-16 ביוני 1964 בבית המלון "ציון" בחיפה. הוזמנו וותיקי מכון וייצמן, משפחותינו, חברים וידידים. היה יפה ו"מכובד" מאד. הרב של חיל הים ניהל את הטקס. את אורי ביקשתי שיצלם במצלמת ה-8 מ"מ שלי אבל הוא הספיק רק חלק מהחופה. גם זה לטובה. לאחר שכולם עזבו, עלינו לחדר שלנו ולפני שהספקנו להתמקם הגיעו צילה וחברותיה "לראות את המתנות"...

צילה

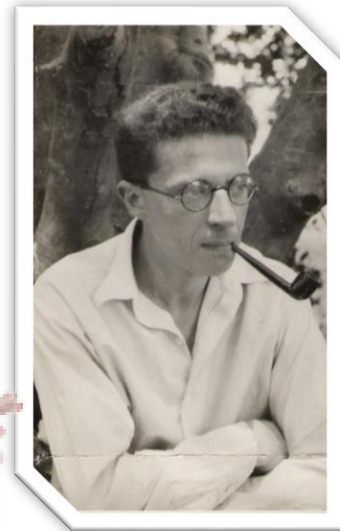
צילה חסקלברג, לבית טרנופולסקי, נישאה לד"ר ליאון חסקלברג שהיה משמונת המדענים הראשונים של מכון זיו, לימים מכון וייצמן. ליאון נפטר במפתיע בדמי ימיו בחצר ביתם הידוע ביופיו וייחודו ברחובות. הוא היה בן 52 בלבד. לאחר כשמונה שנות אלמנות פגשה צילה מחדש מחזר ישן, ד"ר סלו יונס, שביקש את חברתה בשנות השלושים ובינתיים התאלמן גם הוא. הם נישאו וצילה עברה אליו לארה"ב. בשנת 1968 החליטו סלו וצילה לעבור לארץ ורכשו דירה בנתניה, קרוב אל רותי. לילדינו זה היה תוספת של סבא וסבתא נוספים וחדשים. רותי היתה קרובה מאד לצילה ששימשה לה אשת סוד ומקור לעצות טובות.

סלו יונס

צילה

ליאון חסקלברג

היו טיולים עם החברים גברא ושות' עוד לפני שנולדו ילדינו וגם אחרי, כמובן

המתמיד

כשהייתי בוינלנד ארה"ב, רותי נשארה לטפל בסידורים אחרונים לקבלת הדירה שלנו ברחוב המתמיד 7 בנתניה. הדירה הייתה בקומה הרביעית (ללא מעלית) ובה שני חדרי שינה, סלון, מטבח, שירותים, מרפסת מערבית לים ומרפסת שירות למטבח. בכל מובן זו הייתה דירת לוקסוס לזוג צעיר. וילונות ייצרנו לבדנו ותלינו, ריהוט היה מינימלי אבל היה די והותר להתחלה. נכנסנו לדירה ובשבת הראשונה ראיתי שרותי קצת במצב רוח. הצעתי שניסע לנעמי בחיפה ואורו עיניה. היא הרגישה קצת מנותקת מכל מה שהכירה. בדירה השכנה בקומה שלנו גרו ניסים ואפרת מזרחי. הייתה לנו שכנות טובה וחברית איתם. רותי עברה קורס ספרניות ועבדה בספריה בנתניה, מקצוע חדש.

עם חווה ו'וסי
נחמני ו'אס דא"י

גא"י

לפני שידענו מה קורה, רותי גילתה שהיא בהריון. והבטן גדלה וגדלה עד אשר הלכנו לסרט קולנוע בנתניה והשורה כולה קמה לאפשר לה לעבור. ואז לילה אחד רותי העירה אותי ואמרה כי "המים ירדו". כיוון שהייתי מטושטש, לקח לי מספר שניות להתאפס, אבל רותי טענה שזה לקח דקות ארוכות. ירדנו לסוסיטא שלי ואז התברר לי כי מצב הדלק חמור ולא היה בטחון שנגיע עד הלל יפה בחדרה. על הטיפות האחרונות הגענו ורותי הוכנסה לצריף של מחלקת יולדות. אני הצגתי עצמי כד"ר מיכאל ומיד נתנו לי לחכות בחדר הרופאים. בגלל הכבוד נכנס הרופא כל כמה דקות לדווח לי כמה אצבעות יש כבר בפתיחה. רותי השתגעה מכל הבדיקות המיותרות אבל אני הייתי בתמונה. בשלב מסוים נאמר לי כי השלייה יוצאת לפני הילוד ואולי יהיה צורך בנייתוח קיסרי. לאחר הרבה שעות של עינויים לרותי, הוציאו את גא"י שלנו בעזרת ואקום, ללא ניתוח. אבל הילד יצא עם כיפה אדומה רצינית על הקדקוד. הגענו הביתה והשכבנו את התינוק בעריסה יפהפיה עשויה קש. אני ביקשתי לגדלו "טבעית" לא לרוץ לכל ציוץ שלו. אבל הילד התחיל לבכות, יותר ויותר עד לצווחות רמות. רותי לא התאפקה וניגשה אליו וגילתה שהוא זז ונע עד שנדחף עם הראש לתוך דופן הקש הקשה עד שנשאר לו סימנים על הכיפה האדומה שלו. מאותו רגע רותי תפשה פיקוד. רותי הפסיקה את עבודתה כספרנית ונעשתה אמא במשרה מלאה. גא"י היה תינוק קלאסי מהסרטים – בלונדיני, עיניים כחולות, לחיים אדומות ומזג נוח. כשטיילנו אתו ברחובות נתניה היו אנשים עוצרים אותנו להסתכל ולנסות ללטף אותו. הוא באמת היה ילד טוב שידע גם להעסיק את עצמו. מניין צמח הטיפוס העצבני וקצר הרוח אין לי מושג.

רותי, אחרי הלידה

רותי, אא"י ואיכף ארז

התחלתי את עבודתי במעבדות ויינלנד מיד לאחר החתונה. הבטחנו לעצמנו כי ירח דבש יגיע מאוחר יותר. כשנכנסתי לבניין של המעבדות פגשתי את העובדות והעובדים בסקרנות הודית. הייתי צעיר מאד ונראיתי עוד יותר צעיר. נתן הרינג, נציג משפחת גולדהפט בארץ, עזר לי בצד המקצועי כי היה וותיק בעסק. לאט, לאט התרגלו העובדים אלי ואני אליהם. היו מספר עובדות מאד מסורות שהיו מוכנות לכל בקשה ודרישה – טובה ודבורה אך במיוחד ליאני זילכה שיצאה מדרכה כדי להקל עלי. זה היה מהרגע הראשון ולמשך שנים רבות. היה גם יצחק ליכטמן, שהיה חצרן, נהג, סבל ועוזר לכל דבר ועניין. במשרד הייתה המזכירה הנהדרת נעמי שלי ומנהל החשבונות ארנולד סילמן. משה רובינשטיין היה המנכ"ל ואשתו בינה עזרה באריזה. העבודה עצמה הלכה והתפתחה והתעצמה ככל שהוספנו מוצרים חדשים וככל שגברו הבעיות המקצועיות, כידוע בתעשייה הביולוגית. יחד עם האחריות לייצור, היה צורך שאתן גיבוי מקצועי ללקוחות, שאהיה איש קשר לשלטונות הרגולטוריים ואכתוב עלוני הסבר לכל מוצר וכן הלאה. על כל אלה נוספו בעיות טכניות עם הציוד שהיה לא חדיש. הפסקות חשמל תדירות היו מציקות לשומר, כשנאלץ להעיר אותי בלילות. לא היה לנו גנרטור אוטומטי, אלא גרוטאה שהיה צריך להתניע עם הרגל כמו באופנוע. בסיכום, המצב היה מסובך וקשה. עם כל זאת למדתי הפעלת מכשירים שונים ובעיות חשמליות. בהמשך הזמן נתן לנו ליווי מקצועי, וולנר מכפר ויתקין. הוא היה טכנאי מוסמך מבית הספר הטכני של מפעל סקודה בצ'כיה והבין בחשמל, במכניקה, במסגרות ובמתכות. בלעדיו היינו אבודים. בית המלאכה שלו בכפר ויתקין נראה כאילו נפלו בו פצצה וערמות של חומרים וחוטים התגוללו בכל מקום. אבל הוא ידע איפה למצוא כל פריט נחוץ.

את הפג'ו המפוארת החזרתי לחקלאית וקיבלתי בוינלנד סוסיתא אפורה שהייתה מספקת לצרכינו. בבוא הזמן ילדינו נסעו בה אלפי קילומטרים בטיולים לאורך ולרוחב הארץ. גא"י ראה את הסוסיתא מרחוק והיה נרדם מיד. בשנת 1965 פרצה מחלת הלרינגו בלולים וגרמה נזקים כבדים. היה טיעון שהמחלה מתפשטת בגלל או למרות שימוש בתרכיב חיסון של ויינלנד. בכנס של מגדלי העופות היה סעיף הלרינגו בראש הנושאים לדיון. היה ברור כי עומדים לצלוב אותנו. אני נדרשתי לשבת על הבמה בפנל המומחים ולענות על תלונות והאשמות. הבנתי כי עלי להיות מוכן לכל פרובוקציה והחלטתי לעמוד איתן ולא לאבד את העשתונות. ואמנם ההתקפות הגיעו ללא רחם. אבל החזקתי מעמד בצורה מקצועית ומנומסת. הדבר עזר לי רבות אחרי המקרה ואולי הוסיף קצת לתדמית המקצועית שלי. העבודה בוינלנד הייתה מגוונת ביותר, היו בה נושאים מדעיים, מקצועיים, טכניים ואדמיניסטרטיביים. היו מלחמות עם מתחרים ועם ווטרינרים מטעם, וויכוחים עם שלטונות השירותים הווטרינריים במשרד החקלאות, בקיצור – מכל טוב. אבל מעולם לא היה משעמם.

היו נסיעות לארה"ב ומקומות נוספים לכנסים מקצועיים. ד"ר גולדהפט וורניקוף היו מגיעים מדי פעם לארץ והיחסים תמיד היו משפחתיים ממש. רותי הצטרפה אלי לכנס מקצועי באטלנטה, ג'ורג'יה. גולדהפט ואשתו האצילה בריינה היו שם גם כן. בתום הכנס הציע גולדהפט שנצטרף אליהם בנסיעת טיול בכל אזור דרום ארה"ב וכך היה. הטיול היה בלתי נשכח. במסעדה מקסיקנית גולדהפט ראה כי רותי מסתכלת על כלי חרס יפה. הוא קרא למלצר ולחש לו משהו. מייד הופיעו נגני מריאצ'י וניגנו לרותי Happy Birthday to you ונתנו לה את כלי החרס. רותי "התלוננה" שזה לא יום הולדתה, אבל גולדהפט הרגיע אותה ואמר לה כי וודאי לא תשכח את יום ההולדת הזה...

בשנות השבעים המוקדמות ענף תרנגולי ההודו היה מפותח מאד והיווה חלק הגון מהכנסות החברה. ואז פרצה מחלת הכולרה בצורה חריפה מאד וגרמה נזקים עצומים. פנה אלי עמוס הדר, שהיה מגדל עצמו בנהלל וגם מזכיר תנועת המושבים בקריאה לעזרה דחופה. נסעתי

למשק שלו ולקחתי מספר כבדים מהודים שמתו למעבדה שלנו. החלטתי לנסות לייצר תרכיב חיסון מהכבדים שהיו מלאים בחיידקי המחלה (חיידקי פסטרלה). כתשנו את הכבדים, סיננו את הנוזל והמתנו את החיידקים בפורמלין. על המלאכה היה מייקל ווייט, טכנאי המעבדה המוכשר שלנו. את התרכיב הפרימיטיבי הזה העברנו לנהלל וראה זה פלא, ההודים שהוזרקו בו החזיקו מעמד מצוין בשעה שאחרים מתו כמו זבובים. חשבתי כי יש לפתח תרכיב יותר מתוחכם ויצרתי קשר עם מנהל מחלקת חיידקים במכון הביולוגי בנס ציונה, פרופ' ישראל הרטמן. הוא הציע לייצר מוטציה של חיידק הפסטרלה על ידי הפעלת חומר כימי מוטגני מסוים ובכך להפוך אותו לבלתי מזיק. חתמנו על חוזה לפיתוח המוצר ואמנם הגיע לידינו חיידק מהונדס. לצערנו החיידק המהונדס עבד רק במשך זמן קצר ואחר כך התחיל לזייף.

שנים אחר כך פרצה בלולים מחלה חדשה בשם גאמבורו (על שם עיירה קטנה בארה"ב שם התגלתה לראשונה). המחלה הייתה קטלנית ותרכיב חיסון יעיל יוצר מבלוטה של עופות שמתו מהמחלה (בלוטת הבורסה ע"ש פבריציוס). גם כאן היה צורך להתרחק מאברים של בע"ח לייצור חיסון. נוצר קשר עם מכון קטן וחדש בקריית שמונה, מיג"ל. המנהל של המכון יעקב והמנהל המדעי, כיום פרופ' יעקב פיטקובסקי (פיטי) הציעו לייצר בהנדסה גנטית את הרכיב החיצוני של הנגיף (בדומה לבליטה בנגיף הקורונה). חתמנו על הסכם תמלוגים עם מיג"ל. הם מצאו שלגדל את החלבון המבוקש (VP2) ניתן בעילות לבצע בשמרים מסוג מיוחד. חתמתי על הסכם לשימוש בשמרים המיוחדים עם החברה האמריקאית שפיתחה אותם ובנינו מחלקה מיוחדת לגידול השמרים. התרכיב החדש היה למעשה המוצר הראשון בארץ מיוצר בהנדסה גנטית והוא משמש עדיין את החברה בהצלחה גדולה.

מדען שעלה מאמריקה בשם ד"ר מיכאל וולך הציע לפתח אתנו תרכיב חיסון נגד מחלה טפילית של עופות – קוקצידיוזיס. המחלה נפוצה בכל מקום שם מגדלים עופות ומתגברים עליה על ידי הכנסת כימיקלים מיוחדים או תכשירי אנטיביוטיקה מסוימים לתערובת המזון. כיוון שהייתה נטייה לצמצם או לוותר כלל על חומרים אלה בשרשרת המזון של בני אדם הרעיון היה קוסם. החברה השקיעה משאבים רבים בפיתוח המוצר ובסוף הוא יצא לשוק בשם "קוקס-אביק". היה רעש בינלאומי די גדול סביב מוצר זה והוא עבד בחלק מהמשקים היטב ובאחרים פחות מוצלח. המוצר הזה פשוט הקדים את זמנו כי הלולנים והרופאים הלכו בדרך הרגילה והפשוטה עם החומרים הכימיים. כיום בגלל לחצים צרכניים מגדלים חלק ניכר של העופות ללא שימוש באנטיביוטיקה כלל, אבל זה מצריך ידע מיוחד והמוצר יקר יותר. ככה זה בביולוגיה – יש הרבה הפתעות ובעיות בלתי נצפות מראש בתחום הזה (ולכן הוא מרתק כל כך).

פיתחנו מוצרים אחרים שהצליחו ומשמשים עד היום בשוק המקומי וביצוא, כולל את תרכיב נגד מחלת הניוקסל מזן VH, חיסון נגד מחלת מארק (מחלה סרטנית), תרכיב חיסון בטבליות מסיסות וגם מספר תרופות חדישות כמו קווינאביק, תחליפי חלב לעגלים, חומרי חיטוי (ספטאביק).

ששת הימים

שלוש שנים אחרי שהשתחררתי פרצה מלחמת ששת הימים. הסגר הימי בים סוף, הברית בין מצרים לסוריה והסיוע המסיבי של ברית המועצות למצרים הטילו רוח קודרת בארץ. בשישה ביוני, התחילו להגיע ידיעות על פרוץ המלחמה. נפרדתי מרותי וגא"י ונסעתי בכבישים ריקים לחלוטין דרומה לכיוון תל השומר. בדרך גיליתי כי כביש חדש מצומת גהה מוכן כולו ורק חבית עוצרת שימוש בו. עקפתי ונכנסתי לראשונה לכביש 4 עד לבסיס. עד שהתחילו להתארגן נודע לנו שחיל האוויר כבר חיסל את רוב חילות האוויר של מצרים וסוריה. הודעתי לרותי בטלפון שהכל בסדר. היא הספיקה באותו בוקר לרדת עם גא"י למקלט מפני שמטוסים ירדנים תקפו

את נתניה. נשארתי בבסיס והתחילה עבודת הכנה של הספקת מזון וציוד לכוחות הלוחמים בכל הגזרות. בסופו של דבר הגעתי לבסיס רפיח של האו"ם ושם השתלטנו על מחסני מזון וציוד שהזרמנו לכוחותינו בסיני. אני "מצאתי" ג'יפ יפה ולבן של האו"ם, צבעתי אותו בצבע חאקי והחרמתי אותו. ימים ארוכים נסעתי בו בסיני והביתה. באחת הנסיעות צירפתי את גברא אלי כצלם צבאי.

המזכרת שלקחתי מהמלחמה היתה תמונה גדולה של גמאל עבד אל נאסר, אותה נתתי לגולדהפט.

יואב

בסתיו 1968 רותי שוב גדלה לממדים רציניים. ביום שישי יושבתי במשרד בווינלנד עם משלחת מקסיקנית. רותי צלצלה ומסרה לי כי התחילו צירים. אמרתי כי עוד מעט אתפנה. אחרי זמן מה שוב צלצול והצירים תכופים יותר. אני כבר מסיים, הזכרתי לה שעם גא"י זה לקח הרבה מאד שעות. לבסוף התנצלתי בפני המקסיקנים, הם הבינו וטסתי לנתניה. הגענו להלל יפה די בזמן ונולד ילד ענק במשקל 4,200. כיוון שרותי הייתה ענקית, היא שאלה את הרופא אם יש שם עוד ילד והוא צחק 4,200 לא מספיק לך? יואב הקטן (האגדה מספרת שקראנו לו כך בגלל מלצר חמוד שהיה לנו במלון בנהריה בשם יואב) היה חמוד ושונה מגא"י. הוא נולד עם שיער שחור והיה הכי נחמד שאפשר. גא"י תפס פיקוד עליו בתור הגדול והם גדלו יחד בהרמוניה ולתפארת. הבילויים היו – ירידה לחוף הים, משחקים בגן השעשועים, נסיעות לחיפה אל סבא נחום ומרים, אשתו השנייה ואל נעמי ודן עם ילדיהם ברחוב שושנת הכרמל ופגישות עם יוליק ושייקה וילדיהם. יואב היה תינוק פעלתני. הוא אהב מוסיקה ורקד בעינטוז לפי הקצב. אבל היה גם קצת בכיין מדי פעם ולא אהב להצטלם. יואבי היה יפה וחמוד מאין כמוהו.

יואב עם אריט
ואבא וסן עם אבא

יואב התינוק

כוח יואב הצה"ל

ענת

בקיץ 1971 נולדה לנו ענת הקטנה. בת אחרי שני בנים, איזו שמחה! ענתי היתה קטנה וחמודה, המלאך הקטן. לגדול עם שני אחים גדולים זה טוב אבל גם קשה. היה צורך לאזן בתשומת הלב לכל אחד ואחת מילדינו. לא להפריז ולא להזניח. אני הייתי מאד עסוק בעבודה והתפנית בעיקר בסופי שבוע למשפחה. רותי הייתה עקרת בית ואמא לשלושה. גרנו בקומה רביעית ללא מעלית, היה קשה להסתדר עם ירידה ועלייה במדרגות עם תינוקת, סלים וחפצים. ענתי גדלה והייתה לילדה פעילה, שמחה ותזזיתית. היו לה בעיות עם יואב שכנראה קינא בה והציק לה, בעיקר מנטלית, לא פיזית. יואב היה ערמומי ועשה את מה שהרגיז את ענתי כך שאיש חוץ ממנה לא ראה... שלושת הילדים ישנו בחדר אחד בביתנו ברחוב המתמיד. החיים התחילו להיות צפופים ויותר קשים. התחלנו בחיפוש אחר בית.

רותי, דא"י אחליק את
ענתי, יואב ומסלודקה
הצולמת הנאמנה

חופית

חיפשנו בית או דירת גן שבה הילדים יהיו חופשיים וימצאו מקום לפעילות טובה. חופית, הקרובה מאד לויילנד, היתה מקום טבעי לבנות בו בית. אבל עד שהחלטנו כבר לא היו יותר מגרשים פנויים. בשבת אחת נסענו אל משפחת ינאי בעין חרוד איחוד. אהרון ינאי היה בן דוד של צילה. הוא וחנוה אשתו היו חברי גדוד העבודה האגדי וממייסדי עין חרוד. אני הכרתי אותו מסיורי בעמק בעבודתי. בין השאר סיפרנו כי אין כבר מגרשים בחופית. אהרון נזכר כי חבר שלו, יוסקה גנני מכפר ויתקין, זכה במגרש והוא שוקל לוותר עליו. קיבלנו את מספר הטלפון וקבעתי למחרת עם גנני פגישה בבית קפה בתל אביב. סיפרתי לו על רצוננו והוא אמר שהוא מוכן להעביר את המגרש אלינו תמורת אותו הסכום שהוא שילם עבורו, ללא כל תוספת. חתמנו על מפית של בית הקפה. וכך זכינו במגרש ברחוב שלדג. כיוון שלא אנחנו היינו רשומים על החכירה של המגרש, הגשנו תכניות בנייה בשמו של גנני. ד"ר כוהנן, ה"מוכתר" של חופית הריח שזה לא גנני, לפי גודל הבית וכמעט טרפד לנו את העניין. כשהצגתי עצמי בגלוי לד"ר כוהנן הוא התנצל ואמר שהוא חשש שמי שעומד מאחורי התכנית הוא אולי מאיר לנסקי (שהיה הגזבר של המאפיה בארה"ב וביקש לגור בארץ...). הגעתי גם לחיים בן צבי, יו"ר מועצת עמק חפר. בן צבי האיץ בי להתחיל לבנות אפילו לפני קבלת רישיון בנייה רשמי. בתחילת 1972 התחלנו לבנות על פי תכנית של האדריכל יוסי נחמני, ידידנו ובעלה של חווה אהרונוב לעתיד. מנהל הקונסטרוקציה היה שייקה ערד, גיסנו.

את בניית השלד מסרנו לקבלן בשם נחום. הוא התחיל את הבנייה של הקיר האחורי של הבית. ביום אחד הוא בנה את הקיר כולו, אלא שהוא לא ידע לקרוא תכנית ולא הכניס עמודונים בתוך הקיר. רצה הגורל ובלילה נשבה רוח חזקה והקיר כולו התמוטט! הבנתי שצריך לעקוב אחר נחום בשבע עיניים וביקשתי גם משייקה לבקר לעיתים תכופות יותר. תוך חודש עמד שלד הבניין. אני הייתי הקבלן הראשי והייתי צריך לדאוג לכל קבלני המשנה – תקרת רביץ, גג עץ לקראת הנחת רעפים, טיח חוץ ופנים וכן ציפוי הקירות הצדדיים (מערב ומזרח) באבני חול, עבודה קשה ויקרה שנמשכה זמן רב. היה צריך לחצוב בקירות הבלוקים עבור צנרת המים והחשמל. התעקשנו על רעפי "מרסיי" כפי שהיו הבתים במושבות הברון הישנות. חיכינו כשמונה חודשים עד שנמצא הבית בדרום ממנו הורידו את הרעפים שלנו. רכשנו אריחי רצפה וכלים סניטריים והזמנו מנגר דלתות, חלונות ותריסים. מסגר הכין עבודות ברזל וסורגים לחלונות. אבא התקין את כל הזכוכיות בבית. והנה בנובמבר 1972 נכנסנו לבית, עשרה חודשים אחרי תחילת העבודות. בגשם הראשון הבית הוצף כולו. רותי ששבעה ממדרגות דרשה שלביתנו לא יהיו כל מדרגות, כך שהיינו בגובה אפס. החצר עוד הייתה הפוכה והמים זרמו חופשי פנימה. נאלצתי לחפור תעלת ניקוז בדחיפות והמים ירדו (ללא יונה עם עלה של זית).

למעבר מנתניה לחופית נאלצנו לשכור את שרותיו של צבי, בעל עגלה עם סוס (בעלהגולה) עם עוד שני עגלונים. זאת כי אף סבל אחר לא הסכים להוריד את הפסנתר מקומה רביעית. וכך השתרכה שיירה של שלוש עגלות עמוסות מטלטלים מנתניה דרך ביתן אהרון אל חופית. בשעה שעברו ליד וויילנד, יצאו כל העובדים לחזות במחזה איך ד"ר מיכאל עובר דירה...

כדי להוריד ממני קצת לחץ, הסברתי לרותי כי לוקח לפחות שלוש ארבע שנים עד שבית וחצר הופכים לבית ממש. ואמנם הייתה עבודה ענקית בסידור הבית והגינה. אבל לבסוף היה הבית בחופית נאה מאד ונוח למחיה ולאירוח. החלק המזרחי של רחוב שלדג התמלא עם בתים נוספים והכרנו את שכינינו החדשים. הילדים השתלבו מהר מאד בבית הספר ובגנים, מצאו חברים רבים, למדו לרכב על אופניים וטיפלו בכלב הנהדר שלנו "טדי" (כי הוא נראה כמו דוב

יפה). זמן קצר לאחר שבאנו לחופית יוסי גייס אותי לוועד חופית, שם השתתפתי בניהול המקום במשך כשש שנים.

יואב עם האלפן

צנתי בפארק

צופר, צנתי, יואב ואדי בחופית

חג שבועות חופית

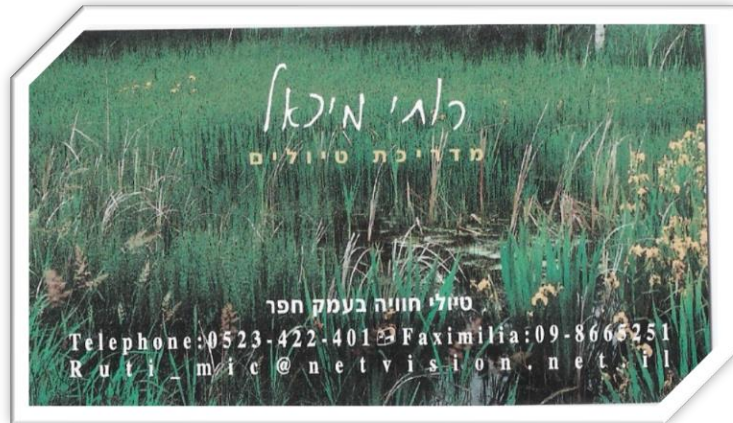
מלחמת יום כיפור

פחות משנה לאחר שעברנו לחופית ושוב מלחמה. הפתעה ביום הכיפורים. שוב נסעתי לבסיס בתל השומר, אבל הפעם מצב הרוח היה קודר יותר. פגשתי סרן צעיר במדור, ג'קי אבירם, טכנולוג מזון במקצועו, שצירף אותי מיד ונסענו לצפון כי נודע שיש בלגן ויחידות שלמות אינן מקבלות מזון. ג'קי הודיע לבסיס המזון ושלוחותיו היכן מפוזרות פלוגות ויחידות גדולות יותר ולאן לשלוח את המנות. בסיוורנו כבר ראינו את המראות הקשים בנפאח וסביבתה בגולן. לאחר שהתייצבו הכוחות בצפון, בסיני וב"אפריקה". התברר שאין מספיק בשר בקר בארץ. כוחות גדולים של מילואים היו עדיין מגויסים. במפקדה התחילו לחשוב על אלטרנטיבות ונודע כי למועצת הלול יש מלאים גדולים של עופות קפואים בבתי הקירור. הצבא אימץ את מפעל 'פרי-טעים' בחדרה ולשם הזעיקו שף מאחד מבתי המלון הגדולים וביקשו שיארגן בישול המוני של עופות בתוך מרק בשר. הוא בישל לניסיון סיר גדול, הוסיף תבלינים וירק. הרעיון היה להכניס לקופסת שימורים גדולה עוף שלם בתוך מרק. אני נסעתי לספריה של משה"ר ובדקתי מה הם התנאים לעיקור בטוח של קופסאות בגודל לא רגיל – איזו טמפרטורה של התכולה ולכמה זמן, כדי להבטיח שהמוצר יהיה סטרילי ויציב בזמן האחסון. לקחתי טווח בטחון של הטמפרטורה וזמן הבישול, בדקנו את הטמפרטורה בתוך הקופסה ווידאנו שהקופסאות לא מתנפחות לאחר אינקובציה ויצאנו לדרך. הקופסאות הראשונות נראו טוב והטעם היה מצוין. היה צורך לבדוק את הדבר גם בתנאי שטח ואני כמובן התנדבתי לסייר קצת עם המוצר המוזר. הגעתי ליחידה המרוחקת ביותר באפריקה, גדוד שריון מילואים עליו פיקד גדליה גל. הם ישבו מול גדוד סעודי. את הקופסאות לקח הטבח שלהם והכין ארוחת מלכים. הניסוי הצליח ואני העברתי ד"ש לרחלה. עוד זמן די רב המשכתי במילואים וגם ככל יכולתי בווינלנד. לאחר המלחמה ג'קי דאג שאקבל דרגת סרן.

רותי שלי [אני קורא לה נץ]

אחרי שענת הגיעה לכיתה ז' התחילה רותי לעבוד במועצה האזורית עמק חפר, שמשרדיה היו במרכז כפר ויתקין. היא עבדה במשרה חלקית כמזכירת המחלקה לחינוך, ומאוחר יותר קיבלה על עצמה את האחריות לחינוך מיוחד, עבודה קשה ומאתגרת וכן על נושא הנוער. כשנחום איצקוביץ' החליף את עמוס דגני כראש המועצה, רותי קיבלה גם את תפקיד הקשר לערים תאומות. נקשרו בריתות עם ריצ'מונד - וירג'יניה, סאן דיאגו - קליפורניה, פארום - דנמרק ובית ג'אן - בגליל. מאוחר יותר לקחה על עצמה רותי לטפל בהקמת אגודת ידידי עמק חפר, שורת תושבי העמק בעלי השפעה ואמצעים לשם תמיכה בפרויקטים מיוחדים. רותי היתה פעילה גם בנושא שימור ושיקום אתר נחל אלכסנדר מאזור מעברות ועד השפך. עבודת הניקוי ועבודות הגינון לאורך גדות הנחל, סלילת הטיילת והכשרת גשר הצבים נעשתה בסיוע הקק"ל. מקומות אלו הם כיום פופולריים הזוכים לביקור אלפים מכל הארץ.

תוך כדי כל אלה, רותי עברה קורס מלווי קבוצות לחו"ל בחברת "אופקים". הקורס היה בן שנה שלמה ונערך בתל אביב. רותי נסעה קבוע ונהנתה מאד. אחרי סיום הקורס ליוותה רותי קבוצות גדולות (למילוי אוטובוסים שלמים) לאנגליה, סקנדינביה, ספרד וטורקיה. מכל היעדים חיבבה רותי את טורקיה והעריצה את אתא טורק. יצא לי להצטרף למספר נסיעות כאלה ורותי הייתה מדריכה מעולה, יעידו מכתבי תודה רבים. לאחר שנים רבות של טיולים לחו"ל רותי התחילה לקיים סיורים בעמק חפר שלמדה להכיר כמו את כף ידה.

לאחר כל אלה, רותי עברה קורס מזורז בעיתונאות והייתה כתבת בעיתון של גמלאי עמק חפר ואחר כך קורס ארכיונאות ובסופו לקחה על עצמה אחריות להקמת ארכיון לחופית שהיא ממלאה בהתלהבות הידועה שלה.

אני ליוויתי וצפיתי מהצד על כל פעילותה של רותי, לפעמים קיבלתי סחרחורת קלה, אבל תמיד כיבדתי את המרץ שלה והסברתי לעצמי כי כל זמן שהיא כל כך עסוקה יהיה לי יותר שקט...

רותי עוסקת הרבה גם בפעילות אזרחית – ב"נשים עושות שלום", "ידידי כדור הארץ", ארגנה ברית בין מעצת עמק חפר למועצת זמר, והשתתפה בהרבה הפגנות לאורך השנים.

מרכז ספורט בחופית

במשך שנים שמעתי כי הייתה כוונה להקים בריכת שחיה של כפר ויתקין עם בית חרות אבל לבסוף בית חרות הקימה בריכה משלה. הייתי חבר וועד חופית וכששאלתי פעם את גדעון פליטמן, יו"ר וועד כפר ויתקין, מה עם בריכה, הוא זרק לי – "אתם רק מדברים. תביא לי חתימות של 50 תושבי חופית שכל אחד מוכן לשם 1000 לירות, נדבר..." המפגש היה במקרה בחדרו של עמוס דגני, ראש המועצה ואני ביקשתי שעמוס יזכור שיחה זו. מי שרצה מאד בריכה היה יוסי מרכוס, מורה התעמלות ומציל בעל תעודה. ביקשתי ממנו ומקולין גורפיל להצטרף ועברנו מבית לבית עד שאספנו מעל מאה חתימות! המועצה האזורית סייעה מול מקרקעי ישראל והשטח ניתן להקמת הבריכה ממזרח לחופית.

הוקמה וועדה משותפת לכפר ויתקין ולחופית וחבריה – ישראל הראל, דן נהיר, גדליה גל, קולין גורפיל, מוטי הררי ואנכי. נסענו לבקר בריכות ציבוריות במקומות שונים ומסוגים שונים. החלטנו לבנות בריכה מאלומיניום בגלל המחיר, הקלות בהקמה והתחזוקה הפשוטה. החלטנו כי התקציב שלנו היה מצומצם ועל כן נשקיע חלק גדול מהעבודות בהתנדבות של התושבים. ההתלהבות של כולם, כולל הנוער, הייתה עצומה. עבודות יישור השטח נעשו על ידי נוער מנעורים שלמדו הפעלת ציוד מכני כבד בניצוחו של מאיר הררי. עבודות הצנרת והחשמל נעשו על ידי תושבים בניצוחו של מוטי הררי, הגינון והנטיעות גם כן, בניצוחה של ורד זוהר. וכך, נבנתה בריכה לתפארת שנפתחה בשנת 1980. עד היום הבריכה היא פינת חמד של שני הישובים. מאוחר יותר גויס גם אמנון לב והוקמו שלושה מגרשי טניס בצמוד לבריכה.

קולין מתקין אולף תאורה

הילדים גדלים

גא"י יואב וענת הרגישו מצוין בחופית מהרגע הראשון. גאי נכנס לכיתה ב' בכפר ויתקין. יואב נרשם לגן זיוה נטע ואחר כך לגן של נעמי חובב בכפר ויתקין. ענתי היתה בת שנה וחצי ועדיין בילתה בבית עם רותי. אבל הזמן רץ כידוע והילדים גדלו מהר ללא שהרגשנו. הם בילו ברחוב ובחצרות של כולם. הם קיבלו אופניים והיו עצמאים למדי. שום סכנה לא ריחפה מעל המקום הקסום הזה. הגינות גדלו גם הן. עצים נוספו ונתנו צל. מדי פעם נתקלנו בנדל, עקרב, קיפוד או גם נחש, אבל אלו היו חלק מהנוף הכפרי.

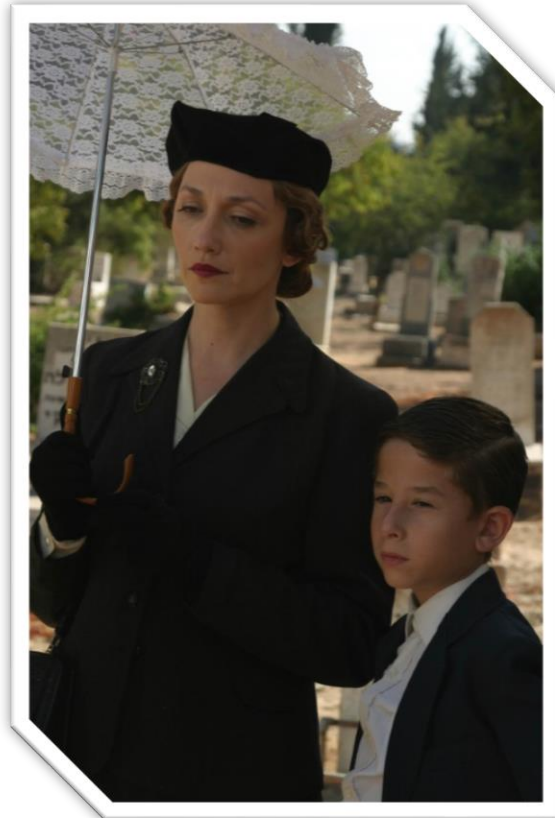
רכישת הכלב טדי, רועה גרמני נהדר, הוסיפה לילדים עניין ואהבת בעלי חיים. יואב היה מוכן לישון אתו במלונה שלו. טדי הסתובב חופשי בשכונה כיאה לבעל בית. הבעיה הייתה כאשר עבר ברחוב אופנוע או רכב רועש אחר והוא היה מתנפל בשצף קצף ובשאגות של אריה. הוא גם הגיע עד החצר של סגל בקצה חופית וחיסל שם 3-4 תרנגולות. הסקנדל היה גדול ואני דאגתי לספק לסגל כמה תרנגולות חדשות. ההרפתקאות של טדי עלו לו בחייו, כי יום אחד רדף אחר רכב שפגע בו בראש. הוא זחל בקושי עד המרפסת ומת מדימום פנימי. האבל היה נורא והילדים נפגעו מאד. חיפשנו מיד גור ומצאנו מישהו שהיו לו גורים צעירים. קנינו את "אלזה" על שם הלביאה מהסרט הידוע. היא הייתה כלבת זאב בצבע בעיקר שחור, זריזה, חצופה ונהדרת. לילדים זו הייתה נחמה מיידית. אבל עד היום המרפסת הפונה מזרחה נקראת מרפסת טדי. יואב לא אהב להתרחץ, עובדה. לא עזרו הפצרות, שכנועים או אימים על חיידקים ומחלות. יום אחד רותי פסקה – אם לא תבוא להתקלח, תישן בחוץ. יואב שהיה עקשן גדול לקח שמיכה וכרית והלך למלונה של טדי לישון. אפשר לנחש מי ויתר ראשון.

כשגדלו עוד קצת התחילו הבנים לעבוד, כי אנחנו לא נתנו דמי כיס. היה להם כל מה שנחוץ. אבל עבודות חקלאיות בכפר ויתקין ובית חרות – תפיסת תרנגולי הודו, גידול פטריות שמפיניון אצל אורי ספורים ואחר כך צביעת ארגזי רוח, אפשרו להם להיות בעלי קפיטל קטן. משחקי כדורגל, סימני דרך וגלישה בים היו פעילויות מקובלות. יואב הפך לגולש "מדופלם" ועם קבוצת חברים הממשיכה בעניין עד היום הזה. רועי ואלדר גלאור, דן רון, צחי האוס, ברק שחף נוסעים בעולם כולו לגלוש ולתפוש גלים. ג"אי התמחה במוסיקה של אותם ימים – החיפושיות, לד זפלין, פינק פלויד, ג'נסיס, אי.אל.או וכו'. הוא אסף תקליטים וידע את כל השירים ע"פ. שמו יצא עד כדי כך שבבית הספר ע"ש בן גוריון, גאי היה אחראי ומפעיל המוסיקה בהפסקות. היו תקופות שזו הייתה הסיבה העיקרית שלו להגיע לשם. אחרי שנים התברר לנו שהיו ימים רבים בהם הוא יצא עם תרמיל ריק לכיוון בית הספר, אבל לאחר שרותי ואני נסענו לעבודה הוא וטל זוהר היו מתגנבים חזרה אלינו הביתה ומקשיבים למוסיקה בקולי קולות. ענתי רכשה מספר חברות ויחד איתן בילו שעות וימים ארוכים במשחקי בנות. זוהר פלמינגר, לילך קבין, עינת רכלבסקי וגלית בינדל היו ידידות נפש ולא עזבו אחת את השנייה לרגע. שלושת ילדינו היו בקשרים הדוקים עם ילדי משפחות גורפיל, צור, זוהר, שאול ובן נתן. כולם גדלו אלה לצד אלה והשתתפו בכל האירועים המשפחתיים ושל הישוב. בשנים הראשונות המגרש לידנו היה ריק (לפני שמשפחת לב בנתה את ביתה). דרך מגרש זה הנחנו חוט והרכבנו אינטרקום בין גורפיל לבינו. זה היה במקום בייבי סיטר. במגרש הזה גם הדלקנו מדורות ל"ג בעומר.

גא"י סיים את לימודי התיכון ללא מבחן במתמטיקה. הוא התגייס לצה"ל והתחיל בגיבוש לטייס. משם הוא נשלח ליחידת התובלה, כי הם חיפשו חיילים איכותיים שיעלו את הרמה. גאי עבר קורס נהיגה למשאית והתמנה למפקד של יחידת תובלה. בינתיים פרצה מלחמת לבנון הראשונה (מבצע של"ג) והוא ביצע הובלות ונסיעות רבות בדרום לבנון. לאחר השחרור מצה"ל גאי עבד והשתכר לשם נסיעה של אחרי הצבא לדרום אמריקה. הוא נסע ונדד במשך כמעט שנה שלמה בברזיל, ארגנטינה, צ'ילה וארה"ב. חזר ארצה ורצה ללמוד קולנוע. הוא השתכנע כי קודם לכל כדאי ללמוד לתואר כדי לקדם קריירה שמכניסה כסף. הוא נרשם לאוניברסיטת תל אביב ללימודי גיאוגרפיה ואפריקה. היה חסר רק להגיש עבודת גמר כדי לזכות בתואר BA אבל גאי לא השלים זאת עד היום. אחרי כן הוא נרשם לבית הספר לקולנוע על שם סם שפיגל בירושלים ולמד שם במשך כמעט ארבע שנים. באחד מתרגילי ביה"ס הוא ביים סרט קצר על אדם שמפוטר מעבודתו ומספר לאשתו מה עובר עליו. "אשתו" בסרט הייתה תמר – רונה פלמינגר. רונה כל כך נכנסה לתפקיד שהלכה ללמוד משחק אצל יורם לוינשטיין. חתונת גאי עם רונה התקיימה ב"חממה" ליד כפר ויתקין. אחרי סם שפיגל, גאי התחיל לעבוד במקצוע, אבל עם זאת הוא גם היה מדריך טיולים בחברה הגיאוגרפית והצליח מאד בכך. הוא חרש את העולם עם הגיאוגרפית, וטיולי ג'יפים, מלכת המדבר ועוד רבים. בבימוי לטלוויזיה עשה גאי את הסרט המלא "קצקן", השתתף ב"הישרדות", ב"ארץ נהדרת". גאי יזם וביים סדרה שלמה בת כחמישים פרקים על ילדים מכל הגוונים והעדויות בישראל בשם "הילד הזה הוא אני". הוא ביים גם סדרה של צמחים ובעלי חיים בארץ, עבור ערוץ החינוכית בשם "חיות בשטח".

ועוד רבות מאד ובנוסף גם סרטי פרסומת שמכניסות יותר מאמנות.

"קצבן" - מאי: דא"י מיכאל
 מפי: מוש דנון
 חברת הפקה: הפקות, סלוצר JCS
 זכרות: "בנימין נמרוז חירט

דא"י בהישרדות ובקוסם - נאנאוט

יואב סיים את לימודי התיכון ונשלח גם הוא לגיבוש ומבחני טייס. נאמר לו כי הוא יתחיל בקורס עצמו, אבל יואב היה נעול על יחידה 669, שם שרתו כמה מחבריו. קצין בכיר מחיל האוויר הגיע אלינו בניסיון לשכנעו להמשיך בטייס אבל יואב חתם על ויתור. הוא נשלח ליחידה מסוימת בבקו"ם, אבל הוא ברח משם והסתכן לטירונים של 669. יואב עבר את המסלול הארוך של יחידת החילוץ, אבל עזב ליחידת מורן-מיתר. שם פיקד על כיתת סיור שהחברה קראו לה 'כוח יואב'. לאחר השרות הצבאי יואב נסע כמו כולם לדרום אמריקה וסייר בברזיל, פרו, בוליביה, אקוודור ועד לאיי גלפגוס. כשחזר גמלה בליבו ההחלטה ללמוד ארכיטקטורה. הוא קבע לנסוע לאיטליה וללמוד איטלקית לקראת הרשמה ללימודי המקצוע. הוא למד איטלקית בסיסית ומונחים מקצועיים בפירנצה, שם הכיר (יותר לעומק) את שרון אקר שתכננה אותו

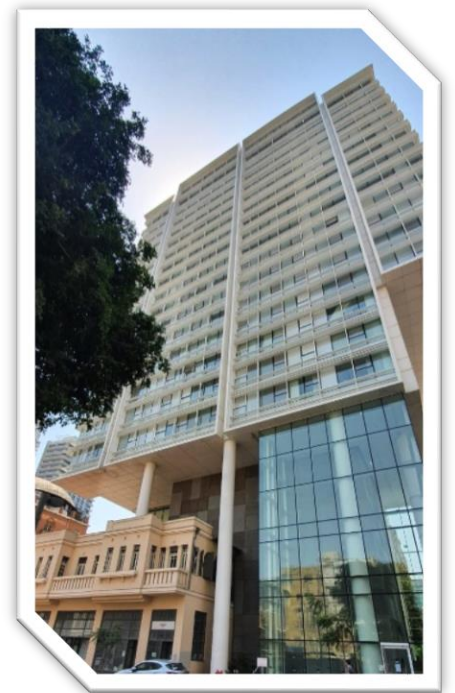
מסלול. לאחר שנה עברו שניהם למילאנו ונרשמו למכון הפוליטכני. אחרי שש שנים מלאות חוויות סיימו יואב ושרון את לימודיהם. ענת, גאי רותי ואני נסענו כולנו למילאנו והשתתפנו בטקס הגשת עבודת הגמר שלהם – תכנון שכונת שחמון באילת שהייתה אמורה להיבנות בסגנון ים תיכוני/מצרי המתחשב בשמירה בפני חום הקיץ. עוד לפני סיום לימודיהם, הגיעו יואב ושרון לארץ ונישאו בהאנגר גדול בנמל יפו כשחבורה של ידידים מאיטליה הצטרפה לחגיגה. יואב התקבל כשותף במשרד האדריכלות ישר, מהגדולים בישראל. תחת ניהולו המשרד מתכנן ומלווה בנייה של עשרות מגדלים ענקיים בכל גוש דן ומחוצה לו. שרון פתחה משרד עצמאי לתכנון וילות ועיצוב מסעדות בתי קפה ועוד ומצליחה מאד בעבודתה.

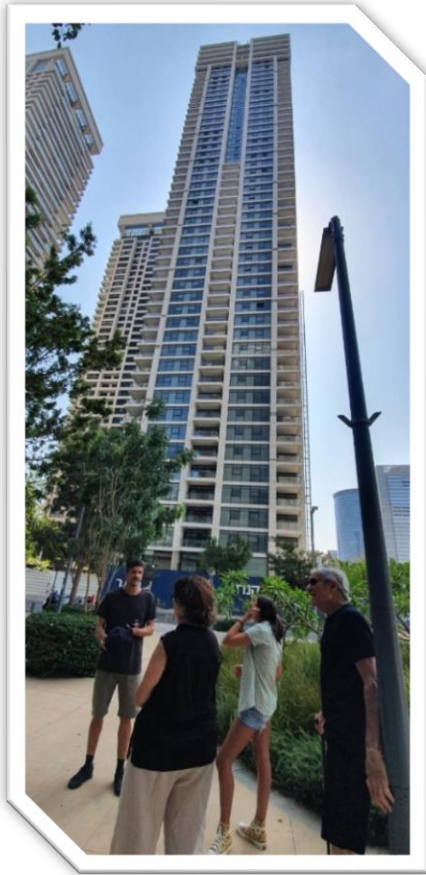
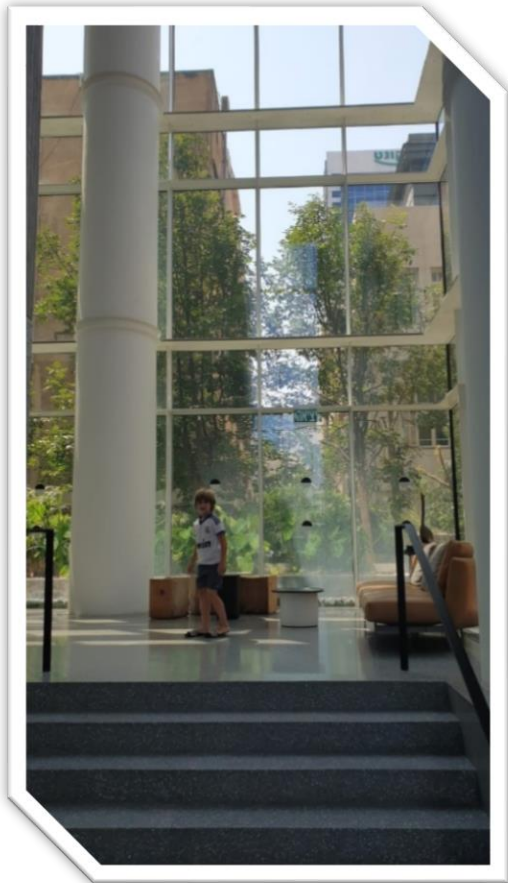

*בחיפנו באמר אימודי הארכיטקטורה של
שרון ויואב*

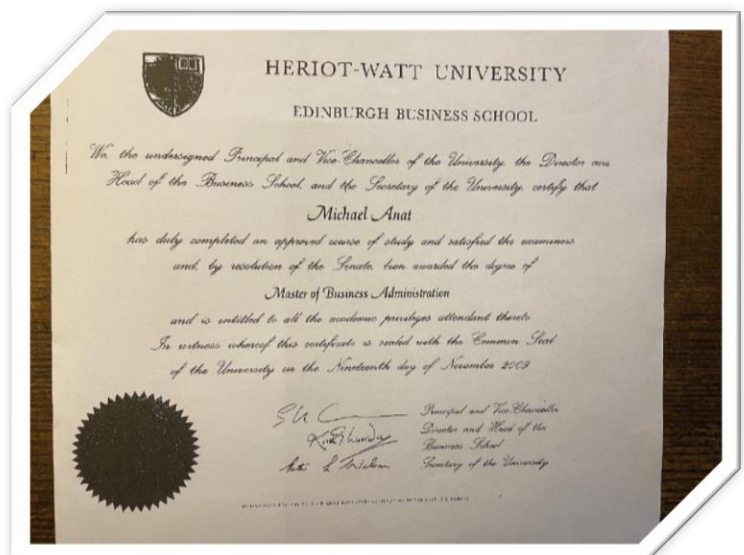
*יואב מספר על בניינים שתכנן (למצפה
ובהמשך למטה)*

ענתי סיימה גם היא את השש שנתי ע"ש בן גוריון והתגייסה לצה"ל. הוצבה בחיל הקשר והתקשתה לעכל את הצבא בקורס חילי של הקשר ונשלחה לשרת בקריה וישבה ב"בור", כאחראית על חמ"ס (חומר סודי). למרות חוסר ההתלהבות מהשרות היא יצאה משם עם מספר חברות עד היום. אחרי צה"ל יצאה ענת לטיול עם גלית בינדל, בו היא סיירה במרכז אמריקה ומשם לארה"ב שם פגשה חלק מהמשפחה שלנו. לאחר הטיול נרשמה ענת ללימוד הוראה בבית ברל, במגמת חינוך מיוחד. גם בבית ברל אספה ענת כמה חברות טובות. התחילה לעבוד כמורה לחינוך מיוחד והתמסרה מאד לילדים המיוחדים. בסוף שנת הלימודים היא פוטרה כדי שלא תזכר כעובדת קבועה במשרד החינוך. בשנה הבאה חזר על עצמו ה"סידור" הזה. כשהודיעה שהיא מוכנה לעבוד בכל אזור שהוא בארץ נקראה לבאר שבע וכשהגיעה הודיעו לה כי המשרה כבר לא אקטואלית. ענת המתוסכלת עזבה את המקצוע והתקבלה לעבוד בחברת הזנק (סטרטאפ) 'אינטרוויז'. היא עבדה בחברה ונהנתה שם, עד שהגיע רגע של צמצום, ייעול ופיטורים. ענת חיפשה קצת שקט וקיבלה הצעה של זוהר שהייתה עם משפחתה בתאילנד. ההצעה הייתה ללמד אנגלית בבית ספר פרטי שתלמידיו הם ממשפחות אמידות. ענת התקבלה בזרועות פתוחות על ידי הגב' נוק, בעלת בית הספר, ועל ידי חביבה ערמון, שהייתה ממונה על לימוד האנגלית. חביבה, מורה גמלאית של בית הספר הריאלי בחיפה, ילידת רחובות וידידה של נעמי לזין ואילנה דניאלי. השמחה הייתה גדולה וענת וחביבה בילו כמו חברות קרובות, למרות הפרש הגילים. בהמשך הצטרפה עוד מורה ישראלית צעירה, גילי והייתה מושבה ישראלית קטנה. ענת נהנתה מאד מהילדים התאילנדים ובילתה גם עם משפחת אליעז. בזמן שהותה של ענת בבנגקוק ביקרתי שם במסגרת העבודה שלי ורותי גם כן הגיעה עם נעמי מנדיל. בשאר הימים שמרה ענת קשר עם רותי בסקייפ שהופיע בשוק. אחרי שנתיים מלאות חוויות וניסיון בינלאומי, חזרה ענת לארץ בדיוק בזמן להשתתף ביום ההולדת ה-60 של רותי (אותו ארגנה ענת באינטרנט מתאילנד). זמן קצר אחרי כן התקבלה לעבודה בפרומדיקו שאחר כך נרכשה על ידי חברת "ניאופרם". הבוסית, רותי עמרני, הייתה ידועה כקריזיזונית וקשה. לענת נודע רק מאוחר יותר שבחברה הריצו התערבות - כמה זמן עד שענת תעוף או תתעופף מרצון. בסופו של דבר ענת שם כבר כ-17 שנים, מנהלת מוצרים, אחראית על קשר ללקוחות הגדולים של טיפול ביתי, קופות החולים ובתי חולים. היא מארגנת כנסים, תערוכות ומצגות. היא אהובה ומוערכת, רותי הבוסית מתה עליה והכל סבבה.

ענת ניגשה ללימוד תואר שני במנהל עסקים וזכתה בו. פרק מפואר בקריירה של ענת הוא ההפגנות הגדולות נגד שלטונו של ביבי נתניהו. מרגע שהתחילו ההפגנות בתל אביב ואחר כך בבלפור, ענת לא דילגה על אף שבת ונסעה באדיקות במשך למעלה משנה, חורף וקיץ. אין לי ספק שענת ועוד אזרחים נאמנים כמוה הובילה לסילוקו של ביבי מהשלטון ונקווה שגם מנוכחותו הציבורית לגמרי.

צנת מלמדת בתאילנד

צנת ההפנה בהפור
(מאשה אורא עא אקאמא)

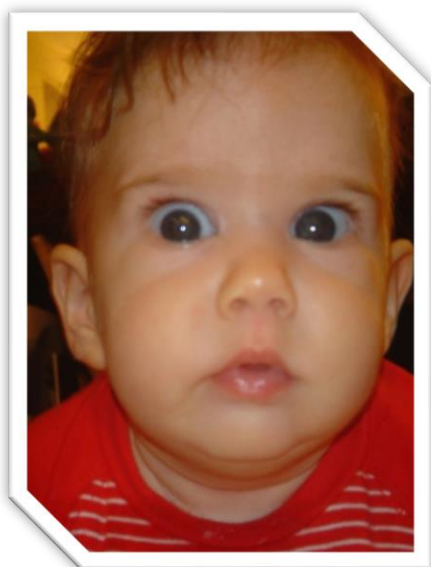

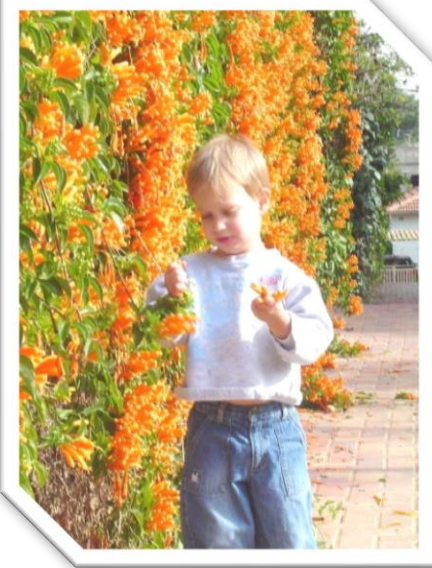
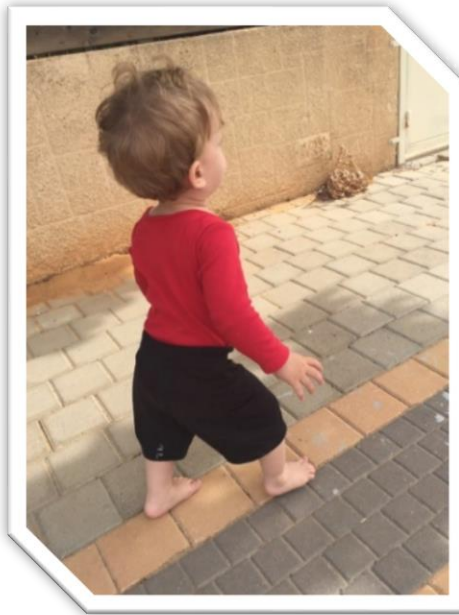
איציק ושולי חביב

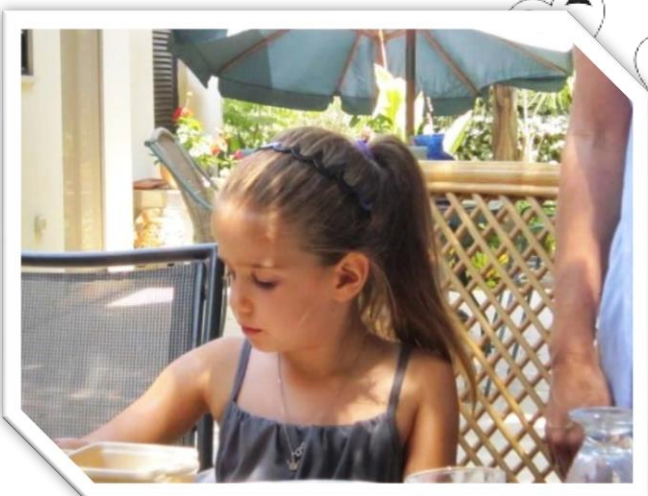
יום אחד חיפשו במועצה משפחה לאימוץ חייל בודד. משלא נמצאה כזאת הציעה רותי למשפחתנו לאמץ אותו. לפני שהגיע אלינו הופיע המפקד מגולני לבדוק אם אנו מתאימים... ואחר כך הגיע איציק חביב עם קיטבג גדול, כל רכושו. איציק עבר אצלנו את כל המסלול שלו בחטיבת גולני כולל קורס מ"כים והיה חלק מאתנו בכל אירוע, התחתן והקים משפחה. אז נודע לנו על שולי אחותו שגם אותה אימצנו (יותר מרחוק) ועברנו אתה ועם ארבעת ילדיה בהמשך עשרות שנים של ליווי וניסיונות לסיוע, לא תמיד בהצלחה.

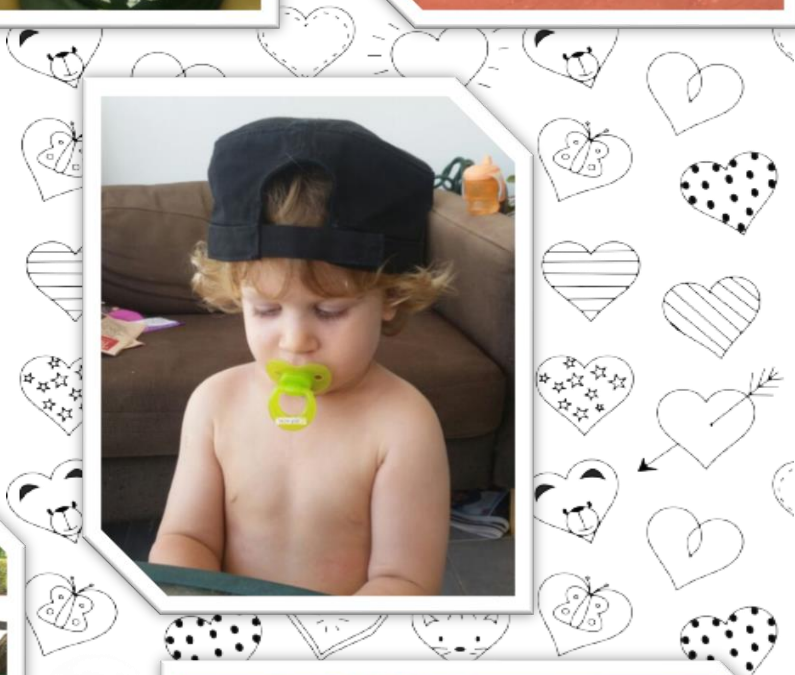
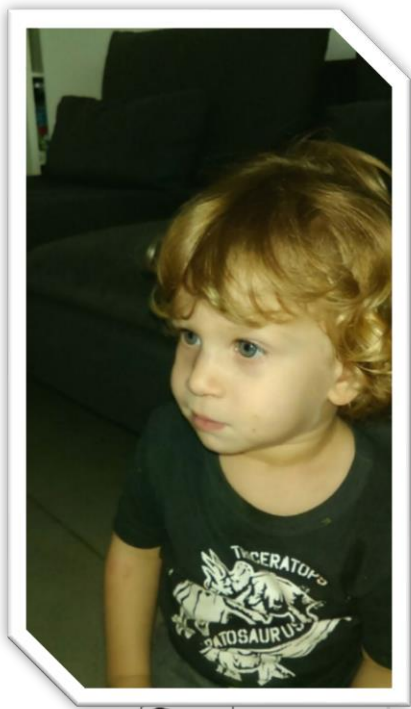
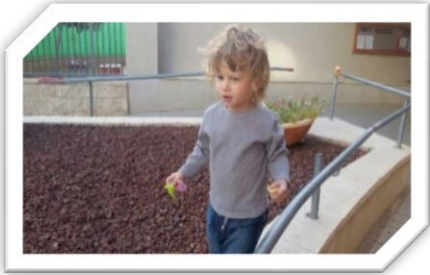
נכדים

ראשונה הגיעה אלינו **נועה**, המכונה "**נוני**". בלונדינית, עדינה ויפה. נוני עברה את שלבי הפעוטון, גנון וגן בתל אביב ובכפר ויתקין, בית חרות וחופית. השנייה הגיעה **שני** הידועה גם כ-"**שניני**". היא צעירה מנוני בכמעט שנה, אבל הן גדלו יחד כמו "אחותות" כפי שהן הגדירו. המפגשים הרבים בין השתיים היו תמיד מלאים שמחה, צחוקים וצלצולים. אחר כך הגיע אלינו **אסף**, הידוע גם כ-"**אספון**". עוד ילד בלונדיני ויפה. כשנה אחריו נולד **הלל אבשלום** וכינויו "**לליק**". והשמחה גדולה. לפי השעון הביולוגי של המשפחה, עברו כשלוש שנים ונולדה **דניאלה**, הידועה גם כ- "**די**", ו-"**דנדוש**" ו-"**דן דן**". ואז הפסקה.... אבל לבסוף נולד בן הזקונים **יונתן-בן** הנקרא גם "**ג'וני**" והוא **הבן של גאי ושרי** שהצטרפה אלינו למשפחה. עם חלק מהנכדים נסענו כולנו לאנטליה במלון יפה של "הכל כלול". אני בטוח שעלינו המלון הפסיד, כי הילדים לא הפסיקו ללרקק גלידות ולאכול וופלים בלגיים. ואחר כך נסענו לאי קוס. גם שם היה מאד מהנה. אמנם הלל נשאר באוטובוס לאחר שכולנו ירדנו, מה שגרם לרותי כמעט שבץ. כמעט בכל שבת או ערב שבת השבט מתכנס בחופית והאווירה נהדרת. קשה לעקוב אחר כל הסיפורים סביב השולחן, אבל זה כיף ענק לרותי ולי. הרוטינות עם הנכדים כללו-להוציא מהגן, ללכת לגן השעשועים, להתפקד בהופעות של אסף, שני, דניאלה, הלל ונוני. עם יונתן זה דומה ונוסיף על כך משחקי דמקה ושח-מט. התפקיד שלי להכין סלט שיונתן אוהב, הוא חובה נעימה וככל שהסלט גדול יותר לא נשאר אף פעם כזרת.

חברים לעבודה

במשך השנים הרבות בעבודה פגשתי רבים ומצאתי עניין גדול באנשים שונים איתם או מולם עבדתי. ד"ר רוני קונשטוק, למד באיטליה, יליד חדרה, היה הוטרנר שליווה אותי שנים ואתו פתחנו צוהר למחלות ומוצרים חדשים. הוא היה אינדיבידואליסט מיוחד ולא שגרתי ולכן שימש כ"איפכא מיסתברא" שלי. ד"ר אלי צ'יטונה בוגר ווטרינריה באיטליה היה איש השטח שלנו והיה גם הוא איש שונה מהרגיל ואהוד על הלקוחות. שניהם נפטרו צעירים למדי. ד"ר בני פרלמן, יליד מקסיקו הוא עדיין איש סודי שלי ואני כותל הדמעות שלו. בני הוא הרופא הקליני הטוב ביותר בארץ בתחום מחלות העופות. הוא מעורר הרבה התנגדויות בעומדו על דעתו המקצועית אבל אין לו תחליף. אלון הלר, דודי גורדון היו מנהלי היצוא איתם נסעתי בעולם וכבשנו שווקים חדשים. אבל עם עופר לב הגעתי לשיא החריש של העולם, ההרפתקאות בנסיעות אינסופיות. יחד למדנו את כל הטריקים של איך מסתדרים בטיסות, בין חברות התעופה ושדות תעופה הכי מוזרים. חלק מהלקוחות שלנו היו אנשים מעניינים מאד, בין אם באפריקה, בהודו, בדרא"פ, בארגנטינה בטורקיה או באינדונזיה. עם חלקם פיתחנו יחסי ידידות ממש טובים וקרובים.

היו לי יחסים קרובים וידידותיים עם ד"ר מרטין מלקינסון, ד"ר קארול הורנשטיין וד"ר בן עמי פלג (קפלנסקי) – שלושתם היו מנהלי המעבדה לביקורת תרכיבים, המפקחים על איכות החיסונים מטעם משרד החקלאות. אבל למרות היותם הגוף הרגולטורי שפיקח עלינו היו לנו הרבה שנים של עבודה משותפת לטובת הענף. מרטין יליד אנגליה היה מקצוען. הורנשטיין היה ממפתחי תרכיב זן VH נגד ניוקסל. אני דאגתי ששמו יהיה חרות על תרכיב זה (VH = וינלנד-הורנשטיין). בן עמי היה לוחם פלמ"ח שנפצע בקרב על מצודת כ"ח והיו לו סיפורים רבים על הקרבות בלטרון. פרופ' יורם וייסמן היה מנהל החטיבה למחלות עופות במכון הוטרנרי ע"ש קמרון בבית דגן. גם אתו היו יחסי קולגות וחברות כמעט משפחתיים. פרופ' ארנון שמשוני היה מנהל השירותים הוטרנריים במשרד החקלאות. היה בינינו יחס של כבוד הדדי וידידות חברית טובה עד היום. מהרופאים בשדה ד"ר יודקה פרידמן היה ונשאר חבר קרוב. ד"ר רחל בוק שהגיעה לארץ מצ'כיה בזמן שהרוסים כבשו את פראג והיא נשארה כאן. גם אתה היינו ביחסים קרובים. עם פרופ' דן וחיה הלר אנחנו חברים קרובים עד היום.

בוסיים

במשך השנים היו לי בוסיים שונים. בווינלנד היו אלה גולדהפט וורניקוב ואיתם כאמור, היו לנו יחסים של משפחה קרובה. משה רובינשטיין היה מנהל וינלנד ישראל, הוא ובינה היו קרובים אלינו, הזוג הצעיר. רק כאשר חברה אמריקאית רכשה את וינלנד והחליטה לפטר את משה נעכרו היחסים כי אני נשארת בחברה. ישראל לרמן התמנה למנכ"ל וינלנד על ידי האמריקאים. ישראל היה איש תעשייה שהתנסה בהרבה מפעלים, בעיקר קיבוציים, שהיה שותף בהקמתם. ישראל היה איש נעים הליכות מנהל מקצועי ולמדתי אצלו רבות. ישראל ושושנה אירחו אותנו אצלם בבית והייתה שוב אווירה משפחתית. בשנת 1978 נרכשה וינלנד ישראל על ידי חברת אביק. ד"ר יואל בן טובים (בונפיליולי) מייסד אביק, היה המנכ"ל וישראל מקוב היה המנהל המסחרי. ישראל (לליק) דאג לקבל אותי בכבוד רב כדי להבטיח שלא אעזוב את העבודה. הוא היה הבוס הישיר שלי וסגנון הניהול שלו היה לתת חבל ארוך לכפופים אליו. אתה חופשי לנהוג כפי שנראה לך, עדכן אותי ורוץ לבצע. "ירשתי" באביק מערכת של מנהלי מוצרים מקצועיים ושורת מוצרים חדשים ורבים. ניהלתי את 'המחלקה החקלאית' והכרתי את בני הטובים-אריאל, יורם ומיכאל. חברה משפחתית מתנהלת באופן שונה מחברות מסחריות רגילות וזה היה ניסיון מעניין. מקוב עזב את אביק ואת מקומו כמנכ"ל התמנה צבי ולדמן, וותיק מנהלי התעשיות הכימיות של ישראל. צבי, ניצל שואה היה אישיות מיוחדת. הוא היה מהיר החלטה,

חריף וקצר רוח, אבל מרתק בדרך הניהול וקבלת החלטות. הוא הכניס אותי להנהלת אביק ועודד אותי לקחת יותר אחריות. נסענו לדרא"פ יחד והסיר אתו היה מעניין לא פחות מהחיות ב"קרוגר פארק".

בשנת 1989 נרכשה אביק על ידי חברת טבע. זה היה מהפך גדול. אנשי אביק בחקלאות התחרו קשות מול המערכת של טבע שעבדה תחת המותג "אסיא-מעברות". ופתאום אנחנו יחד. היו קשיי קליטה הדדיים. אני נאלצתי להעביר את ניהול ויילנד תרכיבי חיסון למפעל של טבע בעטרות-ירושלים. לאחר לבטים במערכת החלט שאני אהיה אחראי על המו"פ ועל פיתוח עסקי בחטיבה הווטרינרית. הבוס החדש היה יורם ששון, בן קיבוץ גבעת ברנר. יורם היה מנהל חשדן וערמומי, אבל בעל יכולות ניהול. המערכת המשותפת הייתה גדולה והפכה לחברה הגדולה בתחום בעלי החיים בארץ. הכרתי את אלי הורביץ שהתעקש לקרוא לי מיכאל. הוא היה מנהל רציני ביותר, מעמיק ויורד לפרטי פרטים. להכין נושא לדיון בהשתתפותו היה עבודה אמיתית ומאתגרת.

מנאף - ד"ר בן טוביט, אהנון, מקוב

העולם קטן אז נוסעים

בהחלט נכון, העולם הוא קטן, או כפר גלובלי אחד. בגלל הוזלת כרטיסי הטיסה, מפני שאחרי הסכמי אוסלו נפתחו בפני ישראלים רוב מדינות העולם וכולם התחילו לשוטט בעולם בצורה כמעט מוגזמת. במסגרת עבודתי, התחלתי להשתתף יותר ויותר במאמצי חברת טבע להרחיב את שיווק מוצרינו לבע"ח בכל המדינות המתפתחות. זה התחיל בניגריה ועבר לטאיוואן, דרום אפריקה, טורקיה, ארגנטינה, הודו, ברזיל, מקסיקו, קניה, קוריאה ומאוחר יותר גם למזרח אירופה, סין ווייטנאם. לחקלאות הישראלית יצא שם טוב מאד בכל העולם והיה קל יותר לקדם מכירות. הטיסות היו ארוכות מאד. הנסיעות בתחילה עם אלון הלר, אחר כך עם דודי גורדון ולבסוף עם עופר לב, מנהלי היצוא של הווטרינריה בטבע. חרשנו את העולם והצלחנו לחדור להרבה שווקים. למדנו על שיטות גידול בתנאי אקלים שונים והיה מאד מהנה. רותי נסעה בחופשות הקיץ בעיקר כמדריכת טיולים, כך שלשינו נגמרו דרכונים רבים. בחלק מהנסיעות שלי נלוותה אלי רותי (על חשבוננו). בנוסף על נסיעות בתפקיד, נסענו גם עם חברים, בעיקר עם החיפאים (גברא, דני, גבי, עמוס, אייקי), עם עטרה ואיציק בן עקיבא, עופרה וגבי לוקר וגם עם נעמי ויוסי יסעור, נילי וג'רלד דוגון, יונה ואריק דותן ועוד חברים. בנוסף השתתפתי בהרבה מאד סיורים בארץ שאירגן גדליה גל – כולם מעניינים ומרתקים – בחברת חשמל, מכון

וייצמן, במנהרות הכרמל, בירוחם, אצל הבדואים, בנמל חיפה, בתעשייה האווירית, עריית חיפה, שפרעם, רוואבי ועוד ועוד.

עם החיפאים טיול בסיציליה

עם בן עקיבא והלוקרים בטורקיה

יום הולדת בסין

באנאולה

ארטאטינה וציאי

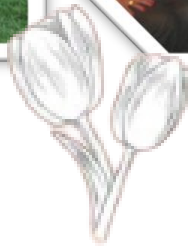

ביבן

מפגשים

מפגשים של המשפחה ועם חברים הם תמיד אירועים משמחים.

שינויים

כשהילדים עזבו את הבית ועברו ללימודים, נסיעות, התחתנו – שרון ויואב שכנעו אותנו לשפץ ולשנות את החלוקה הפנימית בבית. הם תכננו את כל השינויים ואנו לקחנו את הקבלן לפי עצת שרון. בשנת 2001 התחילו בעבודות ואנו עברנו לגור אצל יוליק ושייקה למשך ארבעה חודשים ויותר. הבית המחודש עם צנרת חדשה וגג מתוקן, היה הרבה יותר מתאים לצרכים שלנו. הסידור היה טוב לעשרים שנה.

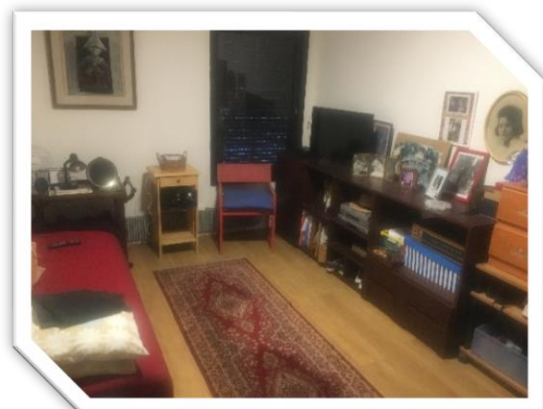

ואז בשנת 2020 שוב שכנעו אותנו הילדים שעלינו לרדת מהקומה השנייה ולהעביר את חדר השינה לקומת הקרקע ולשנות את חדר האמבטיה. בקיצור שוב שינוי לפי תכנית של שרון. מצאנו את בני הקבלן שעשה עבודה טובה במינימום הפרעות לחיינו. זאת הייתה שנת הקורונה והפעילות הזו הועילה מאד לגוון את חיינו בסגר. ומאז אביב 2020 אנחנו בביתנו "החדש" ונהנים מאד.

חדר הרחצה החדש

חדר ההלפסה החדש

שינויים אחרים, שלא לפי הסדר הכרונולוגי – **רותי יצאה לגמלאות** בשנת 2002 בגיל 58, יחד עם חברותיה ממחלקת החינוך במועצת עמק חפר, כאשר הוצעו להן תנאים משופרים. רותי המשיכה לארגן סיורים בעמק חפר, ועסקה בכל העיסוקים שהזכרו לעיל.

אני גמלאי (פנסיונר)

וראה זה פלא, גם אני פרשתי רשמית בשנת 2002, כיוון שהגעתי לגיל 65, אז גיל הפרישה לגברים. בפועל, הפסקתי את העבודה רק בפסח 2003. למעשה, לא הפסקתי לגמרי את עבודתי באביק-טבע, אלא המשכתי לעבוד כיועץ חיצוני ועצמאי, לפי בקשת קובי לוסטגרטן, מנהל החטיבה הווטרינרית. העבודה שלי הייתה אמורה להיות בגבולות חצי משרה, אבל אף פעם לא הסתכלנו על שעון בעבודה. שנה לפני הפרישה עברנו רותי ואני קורס הכנה לפרישה שטבע מימנה לפנסיונרים לעתיד. הקורס היה פגישה בת יום בכל חודש במשך השנה. שם למדנו כל היבט אפשרי על חיים של גמלאים – כולל בעיות כספיות, עיסוקים, תחביבים, התנדבות ואפילו חיי מין בגיל השלישי.

טבע אפשרה גם לקבל יעוץ פנסיוני בתחום הכספים. היועץ שפגשתי קיבל את כל הנתונים וחזר אלי עם הידיעה המכעיסה כי חברת הביטוח והסוכן לקחו חלק ניכר מפירות החסכונות של ביטוח המנהלים שלי. בסך הכל הוא העריך כי "הפסדתי" כ-100,000 ₪ במשך השנים. סיפרתי על כך למנהל חטיבת משאבי אנוש בטבע, חיים בנימיני (מפקד חיל המודיעין לשעבר ואיש נהדר). הוא התרתח ממש ואמר כי יש ללמוד מהעניין ולהזהיר עובדים אחרים בחברה. הוא דאג לתת לי 100,000 ₪ כמענק פרישה בגלל תרומתי המצטברת לחברה. לאחר מספר שנים חיים ראיין אותי על הנושא וסיפר לי כי השתמש במקרה שלי בעבודת הדוקטורט שלו בנושאי כוח אדם.

למעשה הפעילות המקצועית שלי לאחר היציאה לגמלאות הייתה ענפה ומגוונת מאד. הייעוץ לאביק-טבע נמשך עוד 7 שנים, כאשר החטיבה הווטרינרית נמכרה לחברת "פיברו", בבעלות יהודים מארה"ב. אבל הייעוץ שלי נמשך גם בפיברו עד היום הזה (2021!). אני מתבקש לכתוב מאמרים, לחבר חוות דעת מקצועיות על תיקי רישום של מוצרים לקראת הגשה בארצות שונות, מסייע במצגות ובהגהה של האנגלית בדו"חות שונים.

זמן קצר אחרי הפרישה הוצע לי לנהל חברת הזנק קטנה שעסקה בהזרקות רכיבי מזון לתוך ביצים כדי לשפר את מצב האפרוחים העומדים לבקוע. זה היה פרויקט של מדענית צעירה וחכמה, זהבה אוני. ייצרתי קשר לשם יישום הטכנולוגיה עם חברה שפיתחה מכונה להזרקה אוטומטית לביצים ואתה נקשרנו גם לחברת פיזר. הפרויקט לא יצא למימוש תעשייתי אבל המדענית עשתה שם בינלאומי והיא היום פרופסורית בולטת בתחום בע"ח. באמצעות הפרויקט הזה נתבקשתי ע"י חברת "יישום", העוסקת ביישום מחקרים של האוניברסיטה העברית לתעשייה, להיות סוקר שלהם בכל הפקולטות של האוניברסיטה העוסקות בע"ח – חקלאות, ווטרינריה, רוקחות. המטרה הייתה לראיין את כל החוקרים בתחומים אלו ולהמליץ על מחקרים שיש בהם פוטנציאל לרישום פטנט ואפשרות להתקשר עם חברות תעשייתיות לשם יישום מעשי ומסחרי. זו הייתה עבודה מעניינת מאד כי התוודעתי לכל החוקרים הוותיקים והצעירים ולמדתי רבות. כך, שבזמן הפנסיה שלי עבדתי לא פחות שעות והשתכרתי יותר מאשר בזמן העבודה הרגילה.

הייתי פעיל גם באגודה למדע העופות, אגודה עולמית שמאגדת לולנים, רופאים, תזונאים וחוקרים בכל תחומי גידול תרנגולות ותרנגולי הודו. הייתי בהנהלת האגודה ובמועצה המדעית שלה. בסיום ההסכם שלי עם יישום קיבלתי ספר גדול שבו אלברט איינשטיין כתב על תורת היחסות עם צילומים של כתב ידו (העיזבון של כל מה שקשור לאיינשטיין נתרם על ידו לאוניברסיטה העברית).

אחרי גמר ההסכם עם יישום קיבלתי הצעה לעבוד עם חברת "מיטרלי" (שהתפצלה מחברת LR הידועה, ואשר נוסדה על ידי שלושה טייסי חיל האוויר) ועסקה בפיתוח והקמת פרויקטים גדולים באנגולה ומדינות מתפתחות נוספות. הנושא שהוטל עלי - תכנון והקמת שש תחנות מחקר לבעלי חיים באנגולה. כל תחנה אמורה לספק שירותים לחקלאים באזור - חיסון, רפואה, הדרכה, וכן תכלול מעבדת אבחון, מרפאה ומשק לדוגמה (לול, רפת, חזירה, דיר צאן). התחנה מתוכננת גם לגדל את המספוא עבור תצרוכת עצמית. לרגל התכנון טסתי לאנגולה מספר פעמים וסיירתי במחוזות בהם מתוכננות התחנות. התכנון כלל את כל מה שנוגע להקמה והרצת התחנות, כולל המבנים, הציוד, מספר וסוגי בע"ח, הספקת חשמל, מים, הכנות לגידול דגנים וחציר, טיפול בשפכים וכו'. זה היה אתגר רציני וכלל תחומים בהם לא עסקתי קודם, אבל למדתי במהלך העבודה ונעזרתי במומחים שונים. שלוש תחנות כבר הוקמו והתחילו בהרצה, כאשר פרץ המשבר ב- 2016 ומחירי הנפט צנחו ב-75% והמצב הכלכלי באנגולה היה קשה מאד בין לילה. תזרים המזומנים למיטרלי הפך לטפטוף והפרויקט נעצר כמעט לגמרי.

לאחר זמן פנה אלי בר נבו, מחברת "קמה" שהוא הקים. הוא היה בקשר עם חברה בסין שעבורה הוא היה אמור להציע תכנית כוללנית להקמת חווה גדולה מאד לגידול ירקות, בשר וביצים. בר, יליד מושב חצבה בערבה, היה קרוב לכל ענייני חקלאות למיניהם. הוא קיבץ אליו אדריכל, רואה חשבון, מומחה לחממות ואותי. טסנו לסין אל אזור צ'נגדו, בירת מחוז סיצ'ואן, שם נתקבלנו על ידי בעלי החברה וצוותו. הסתובבנו בשטח לאחר שכבר עשינו שיעורי בית לגבי סוגי הקרקע, האקלים, מיני חיות משק נפוצות שם. הגישה של בר נבו היתה להציע משהו גדול מאד ומתקדם בכל הטכנולוגיות. התכנית שלנו כללה חממות, משתלה, מתקן לאריזה, מערכות מים, חשמל סולארי, לולי מעוף (מטילות ללא כלובים), מיון ואריזת ביצים וכו'. נעשתה גם הערכת מחירים קפדנית מאד והגשנו תכנית אטרקטיבית מאד גם מבחינה אסתטית. הדברים נסחבו לאורך זמן ולא הצלחתי להבין מבר מה בדיוק קרה לעניין בסין.

מקהלה

זמן לא רב אחרי שהגענו לחופית הצטרפתי לחבורת זמר שהתכנסה כל שבוע בכפר ויתקין. היו לנו מספר מנחים/מנצחים ונהנינו מהשירה של שירים עבריים וגם אחרים. בשנת 1989 הגיע אלינו מנחה צעיר ושמו יאיר שדה. הוא היה בן 30 ואנחנו 25 שנים מבוגרים ממנו. יאיר הכניס אווירה חדשה ומקצועית יותר לחבורה שלנו. מדי פעם היה מביא אתנו את בנו הקטן בשם אל, ואני הייתי מפנק אותו. בינתיים הצטרפה אלינו קבוצה קטנה מנתניה, בעלי ניסיון מחבורה קודמת שם. רבים הצטרפו ורבים עזבו, אבל נשארנו גרעין קבוע ועקבי שנהנה מאד מהחברותא וגם מהשירה והשתתפות בכנסים ואירועים שונים. יזמנו ערבים מוקדשים ל- עוזי חיטמן, שירי אלתרמן, נעמי שמר, אהוד מנור ושירי אמריקה הלטינית. הקלטנו כמה דיסקים עם שירים רבים ויש קבוצת ווטסאפ תוססת. כל מי שמכיר אותנו יודע כי אין להזמין אותנו לשום אירוע בערבי שני בשבוע, כי אני במקהלה. התפקיד שלי הוא, חוץ מלשיר, להנחות את הערבים בהם אנו מופיעים בפני קהל. ביום ההולדת ה 60 שלי, הזמינה רותי בסוד את המקהלה שהגיעה לביתנו ושרה לכבודי מספר שירים. היה מרגש מאד.

וועדת מל"ח וצח"י

לפני שנים רבות התנדבתי להצטרף לוועדת מל"ח (משק לשעת חירום) במועצה האזורית עמק חפר. צורפתי לצוות 'מידע לציבור' יחד עם יענקלה שני (ראש הצוות) ודובר המועצה, חיים אלטמן. השתתפנו בהרבה מאד תרגילים פנימיים וארציים בתיאום עם פיקוד העורף. התקבלו תרחישים שונים של מצבי חירום בהם הונחתו עלינו אירועים שונים של רעידת אדמה, מתקפת טילים ועוד. קיבלנו הרצאות שונות מקציני פקע"ר (פיקוד העורף) ומחברי וועדת רח"ל (רשות חירום לאומית). במועצה קיים תיק מפורט של נהלי חירום, כתובות וטלפונים, של ספקי שירותים שונים וכו'. החמ"ל נמצא במרתף המועצה וכיום יש בו חיבורי אינטרנט ושירותי תקשורת אחרים.

צח"י. בשנת 2010 הצטרפתי לדני סובול שהיה חבר וועד חופית ולקח על עצמו לטפל בנושא בטחון. הצעתי לדני להקים צח"י (צוות חירום יישובי) בחופית, על סמך הכרותי עם הנושא בוועדת מל"ח. התברר לנו כי רק ל-40% מהתושבים היה ממ"ד וכל השאר היו צריכים להסתמך על מקלטים ציבוריים. היו בישוב 5 מקלטי בטון ועוד 7 מקלטי ברזל. החלטנו שאנו חייבים לדאוג לכל תושב ללא יוצא מן הכלל למקום במקלט או ממ"ד.

צח"י גוש ויתקין. כשנה אחר הקמת צח"י חופית פנה אלי רועי כהנא בהצעה להקים צח"י גושי עם כפר ויתקין ובית חירות. רועי אמר כי יהיה בכך גם יעול המערכת וגם שיפור היחסים עם כפר ויתקין שהיו הרבה שנים לא טובים במיוחד. וועד חופית הסכים והוקם צח"י מאוחד. רועי היה מסור מאד לעניין ועזר להקים ארגון מהמתקדמים והמצטיינים בעמק חפר. צח"י הגושי רכש ציוד רב מאד לשם פעולות חילוץ, הצלה ועזרה ראשונה. נרשמו כמה מאות מתנדבים בתחומי רפואה, קהילה ונוער, לוגיסטיקה ומידע לציבור. הוקם מרכז לוגיסטי ליד הבאר בכפר ויתקין ובו מאוחסן הציוד, כולל עגלות מוכנות להפעלה בחילוץ וכיבוי, בתוך מספר מכולות. קיימנו הרבה תרגילים בתוך הריסות בתים, כיבוי שריפות ותרגולי מטה וחמ"ל בעזרת אדם מנוסה מעוטף עזה. ב'צוות המוביל' של צח"י גוש ויתקין – עוזי דגן (החליף את רועי כהנא), דני סובול, דן תפארת, שלמה אלפנבוים, ואני.

צל"שים

במשך החיים אוספים לא מעט עגמות נפש, כי לא הכל דבש. אבל פה ושם גם זכיתי לכמה רגעי נחת. במלחמת יום הכיפורים נהרג ד"ר עודד פלסר, וטרינר צעיר בוגר הולנד. הוא גויס עם חטיבת המילואים של ירושלים והוצב באחד המוצבים ליד התעלה. אלמנתו והמשפחה הקימו קרן לזכרו ובכל שנה נבחר רופא בתחום רפואת העופות שתתן לענף. באחת משנות השבעים נבחרתי לקבל את פרס עודד פלסר.

שנים אחר כך נבחרתי לקבל את פרס קמרון. פרופסור אברהם קמרון-קומרוב, היה מייסד ומנהל המכון הווטרינרי בבית דגן הנקרא על שמו. קומרוב היה האבא של תרכיבי החיסון בארץ. את הפרס העניקו לי על תרומתי בתחום בריאות בעלי חיים.

לאחר שנים רבות של השתתפות באגודה למדע העופות, סניף ישראל, החליטה הנהלת האגודה לצרף אותי כיקיר האגודה וקיבלתי תעודה שציינה כי רשמו אותי בספר הזהב של הקרן הקיימת. במקביל, הופיעה בעיתון "משק העופות" כתבה שהוקדשה לתולדות הקריירה המקצועית שלי.

לפני זמן מה השתתפתי בכנס מקצועי של האגודה למדע ובהרצאה של חוקרת בחברת פיברו הודיעה כי החליטו לקרוא לזן חדש לש חיסון נגד מחלת הניוקסל על שמי – זן שהקידומת שלו היא AM למדען זה כבוד הכי גדול!

אחת העובדות שנראית לי כאות הוקרה והערכה מיוחדת היא המשך העסקתי לאחר צאתי לגמלאות עד עצם היום הזה – תשע עשרה שנים תמימות!

העיקר הבריאות

במשך שנות חיים ארוכים להן זכיתי, עברתי גם כמה וכמה עניינים רפואיים. בסך הכל נהניתי ברוב הזמן מבריאות טובה וללא הפרעות חמורות לניהול החיים. פה ושם ניתוחים קטנים – החלפת פרקי שתי הברכיים, ניתוחי קטרקט לשיפור הראייה, ניתוח הערמונית. אבל סה"כ לא נורא.

העתיד

כל אדם בר דעת חושב לעיתים על העתיד – שלו עצמו, של בני משפחתו והפילוסופיים שבינינו – גם על עתיד העולם ובני האדם. במשך דורות רבים העסיק עתיד המשפחה ובעיקר עתיד הילדים של כל אחד ואחת. זה התבטא בדאגה לפרנסה, לחינוך ולהשגת מקצוע טוב שיבטיח את רמת חייו של כל ילד. במהלך חיי נוכחתי לצפות בשינויים האדירים שחלו בעולם. עברתי את מלחמת העולם השנייה, למזלי הרב מרחוק; עברתי את "המאורעות", את מלחמת השחרור ועוד מלחמות שכבר הזכרתי. התושבים בארץ חוו קשיים כלכליים וחברתיים גדולים מאד – למין הקדחת, טיפוס, דיזנטריה ועד שפעת הונג קונג ואחרות. משבר עולמי שהתפשט בעולם הגיע גם לארץ בשנות ה'50, התפרצות שיתוק הילדים. היה פחד נורא בין האימהות כי לא ידעו איך להסתתר מהמחלה. חוץ מאלה היה מצב כלכלי קשה מאד. הרבה מוצרים ומזונות היו חסרים או מיובאים ויקרים מאד. הפרנסה הייתה דחוקה ואנשים חיו בצמצום רב. כולם, או כמעט כולם, חיו בצניעות רבה מאד. המקררים קררו על ידי קרח קנוי. החום הגדול טופל על ידי מאוורר במקרה הטוב. רוב העבודות נעשו בידיים עובדות ובעמל קשה. בחקלאות, בבניין, בתעשייה – הכל נעשה בכוח השרירים של בני אדם.

לאחר מלחמת העולם התחילה תקופה חדשה בכל המובנים. האימפריות של אנגליה, צרפת ומדינות קולוניאליסטיות אחרות התפרקו מהר מאד ושורה ארוכה מאד של מדינות זכו בעצמאות. באמריקה, המנצחת הגדולה, התחילה תקופת הזוהר שלה. הכוח התעשייתי האדיר שלה הופנה לשוק האזרחי. מיליוני מכוניות ואלפי קילומטרים של כבישים מהירים הפכו את המדינה לארץ הפרוורים – בית פרטי מאובזר ומכונית לידו. רמת החיים עלתה במהירות ושימשה כאבן הבוחן להצלחה בכל העולם.

עם הקדמה המדעית והטכנולוגית הופיעו - אנטיביוטיקה, מכוונת כביסה, מדיחי כלים, טלוויזיות ואחר כך טלפונים ניידים, מחשבים ואוטומציה עם רובוטים ומכשירים חוסכי כוח שרירים, פענוח הגנום האנושי ועוד אין סוף חידושים. אלא שעם החישמול העולמי, כלי רכב במיליונים רבים, עליית רמת החיים בסין, בהודו ובשאר העולם הופיע איום גדול עקב ניצול אדיר של משאבי העולם. בני האדם ממשיכים בזוטות הקטנוניות שלהם בפוליטיקה, במרוץ האין סופי אחר עושר ובפינוק הקיצוני שאנו רואים היום – טיסות רבות, בזבז בקנייה של בגדים, מוצרים ומזון. כדי להשביע את רעב העולם לאנרגיה, למוצרים ולנוחיות אנו רואים בהשתאות ובחלחלה כיצד משמידים יערות, זוללים פחם, נפט וגז, מקלקלים מקורות מים וגוזלים בתי גידול של צמחים ובעלי חיים. מדענים וילדים כבר מבינים את המצב, בזמן שפוליטיקאים מפריחים הבטחות והתחייבויות לטווח הארוך, אף פעם למידי....

כמובן שאין פתרונות קלים, מהירים או זולים לבעיה אדירה שאת תוצאותיה אנו כבר חווים יום יום. אבל אם לא תקום בעולם תנועה גדולה וסוחפת של כולם ובמיוחד הצעירים – המצב ילך

ויחמיר. יש האומרים כי במידה רבה עברנו את נקודת האל-חזור. אבל כדי למנוע החמרה קיצונית נוספת זה חייב לקרות עכשיו. היום! זה לצערי העתיד שאנו משאירים לדרות הבאים – לילדינו ולנכדינו. בכל פעם שאני מתבונן בנוף יפה, עצים, פרחים, בעלי חיים בטבע ליבי נחמץ כשברור לי שהכל זה זמני.

משפחת מיכאל שלי

רותי אהובתי, נץ שלי, מלווה אותי כבר 57 שנים! היא הנשמה התאומה שלי, אמא לילדינו וסבתא לנכדינו. היא הנותנת את הטון בבית ובמשפחה, בעיצוב הבית ובגינה. בכל אשר היא הולכת – נוצרת חבורת מעריצים וידידי נפש המוכנים לעשות הכל בשבילה. בכל פגישה או פורום רותי מתבלטת ומשמיעה את דעותיה הנחרצות. רותי היא המתנדבת הנצחית, היא מוכנה שכולם יביאו אליה את הבגדים, האביזרים והצעצועים הישנים שלהם כי רותי דואגת להעביר אותם לנזקקים ולכתובת הנכונה. רותי התנדבה לאמץ חייל בודד, ושני אסירים משוחררים. היא הייתה חברת וועד חופית, הקימה את ארכיון חופית, דואגת להנצחת חיילים בני חופית שנפלו בעת שרותם בצה"ל, היא מתנדבת בנאנ"א (נאמני נחל אלכסנדר) ומסיירת באתרי הנחל במטרה לשמור על הניקיון. היא התנדבה להרצות לתלמידי בתי ספר על מחזור וקיימות. רותי היא הדבק של המשפחה המורחבת וכולנו אוהבים אותה מאד, מאד.

ילדינו – גא"י, יואב וענת היקרים מכל, אתם נותנים לי ולרותי את שמחת החיים ואת החשק להתמודד למרות המצב הקשה בארצנו ובעולם. תענוג לראות איך אתם אוהבים אחד את השנייה, מפרגנים, נהנים לבלות יחד, לשמוח ולצחוק יחד. בשמחה גדולה מאד אנו מחבקים את שרון ואת שרי חלק עצום משהמשפחה הקרובה שלנו.

נכדינו האהובים – נעה, שני, אסף, הלל, דניאלה ויונתן – אתם הבונוס שלנו בגילנו המתקדם. אחת אחת ואחד אחד אתם מיוחדים, מעניינים, מלאי חכמה, הומור ועשירי יכולות וכישרונות. אני מקווה שהזיכרונות מהמפגשים המשפחתיים והחגיגות בחופית יישארו אתכם הרבה שנים אחרי שאנו כבר לא נהיה כאן וכי תזכרו מקצת הדעות והערכים שלנו עליהם התווכחנו בקולי קולות מדי פעם. אני בטוח שתצליחו בכל דרך אשר בה תבחרו...

אני חייב תודה ואהבה רבה לאורי אחי, לבירגיט ולילדים רון ודן ומשפחותיהם, על ליווי לאורך השנים, בהן עברנו שמחות וחרדות, אבל תמיד כמשפחה קרובה ואוהבת.

נעמי, מור, גל וצור יוליק ושייקה האהובים, עם מיכלי, עופר ורון על משפחותיהם הם חלק מהשבט הגדול שלי הנקרא מיכאל'ס, לוינ'ס, ערד'ס – אנו יחד באש ובמים עם הרבה אהבה. אוהב את כולכם וגאה להיות אחד מזקני השבט.

